

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. Protokoll nr. 270 (18).

1925. a.

II Riigikogu koosolek 5. novembril 1925. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Jaakson**, põllutöominister **A. Kerem**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Virma**.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i küsimise peale Kirepi mõisa endiste tööliste maaga varustamise kohta.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale Pada mõisa endiste tööliste maaga varustamise kohta.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale Küti valla Voore küla väikerentnikkude karjamaaga varustamise kohta.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale töötatööliste toetamise asjus.

5. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul A. Jõeäär'i, J. Piiskar'i ja L. Johanson'i arupärimise peale „Scheel ja Ko“ pangamajas ettetulnud tulude varjamise ja väärnähtuste asjas.

6. Vabariigi Valitsuse vastamine rahvuslik-vabameelse partei Riigikogu rühma arupärimise peale ebaseadusliku evangeeliumi-luteriusu konsistooriumi ametisse kinnitamise asjus.

7. Vabariigi Valitsuse vastamine L. Johanson'i, J. Piiskar'i ja B. Eilman'i arupärimise peale tööpuuduse vastu võitlemise ja tööstuselu tõstmise asjus.

8. 26 Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele tööliste palga maksmata jätmise kohta Vene-Balti tehases ja mujal.

9. E. Masik'u, E. Veberman'i ja M. Neps'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele.

10. Kommisjoni- ja vahetalituskontorite kautsjonimäärade seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

11. Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

12. Kodakondsusesse astumise sooviavalduste pealt võetava maksu seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

13. Õpetajate seminaaride seaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

14. Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

15. Üldise raudteeseaduse §§ 23—26 muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

16. Pedja jaama maa-ala laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

17. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

18. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

19. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Jürman**:
muutmine. Avan Riigikogu koosoleku.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Austatud Riigikogu liikmed! Teen ettepaneku võtta päevakorra 4. punkt 6. punkti järele. See oleks sellepärast tarvilik, et siis võimalik oleks ühekorruga vastata praeguse punkt 4. ja punkt 7. peale, mis käsitavad üht ja sama küsimust.

A. Jõeäär (stp): Panen ette päevakorrast välja jätta punkt 5. — „Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul A. Jõeäär'i, J. Piiskar'i ja L. Johanson'i arupärimise peale „Scheel ja Ko“ pangamajas ettetulnud tulude varjamise ja väärnähtuste asjas.“

Põhjendan ettepanekut sellega, et arupärijad peavad praegu läbirääkimisi rahaministreeiumiga mõnede andmete asjus, mis käsitavad „Scheel ja Ko“ pangamaja tulude kindlakstegemist. Et need läbirääkimised senni veel soovitavaid tagajärgi andnud ei ole, kuna aga küsimus ta tähtsuse pärast põhjalikku selgitust vajab, sellepärast teen ettepaneku tänasest päevakorrast see punkt välja jätta. (J. Luur, krst: Kas asjad pole hästi liimiga koos?) Väga hästi, härra Luur.

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Jõeäär'i poolt on ettepanek, päevakorra 5. punkt päevakorrast välja jätta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Töö-hoolekandeminister Kaarna poolt on ettepanek, võtta päevakorra 4. punkt 6. punkti järele ja 7. punkti ette, seega tuleks ta 5. päevakorra-punktiks vastuvõetud paranduse järgi. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on päevakord kindlaks määratud.

2. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i ja J. Piiskar'i küsimise peale Kirepi mõisa endiste tööliste maaga varustamise kohta.

Põllutööminister

A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikmed Gustavson ja Piiskar küsivad, kas ja millistel motiividel on põllutööminister revideerinud oma endist seisukohta — praegu dotsent Nõmmik'u käes eriotstarbekohana kasutada olevat krunti Kirepi mõisas lähemas tulevikus määrata maa juurdeandmiseks sama mõisa endistele töölistele? Selle peale võin vastata, et põllutööminister oma seisukohta revideerinud ei ole.

Teiseks küsitakse: Kui mitte, siis mis on aluseks maakorralduse peavalitsuse kirjale (9. sept. 1925. a. nr. 13524), milles töölistele teatatakse, et nende maa juurdesaamise palve rahuldamiseks puudub seaduslik alus? Selle kohta võin tähendada, et nimetatud kirjaga küll teatud arusaamatus on juhtunud. Kirepi mõisa töölised on oma palvekirjad saatnud küll Vabariigi Valitsusele, ministrile ja maakorralduse peavalitsusele ja neid on kokku terve kimp. Kirepi mõisatöölise küsimuses on alati seisukoht olnud, et niipea kui korda läheb eriotstarbe kohta likvideerida, tuleb Kirepi mõisatöölisele maa juurdeandmise küsimus planeerimise korras otsustamisele. Üks palvekirja on aga õnnetul kombel sattunud maakorralduse peavalitsuse vastavasse osakonda ja just sel ajal, kui osakonna juhataja puhkusel oli, ja ajutine kohustetäitja tema kohal töötas. Kuna osakonnal palju oli tööliste poolt palvekirju, kes maa üldse ei olnud saanud, sellega Kirepi mõisatöölisega võrreldes halvemas seisukorras, siis asus osakonna ajutine juhataja Kirepi mõisatöölise kohta seisukohale, et neil kõigil siiski üle 4—5 tiinu maa olemas, enne tuleb teisi maata töölisi rahuldada ja alles siis Kirepi mõisatöölisele maa juurde anda. See on aga juhuslik seisukoht; nii maakorralduse peavalitsuse kui ka ministri seisukoht on endine ja jääb endiseks.

3. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale Pada mõisa endiste tööliste maaga varustamise kohta.

Põllutööminister

A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Gustavson küsib: Kas kavatses põllutööminister astuda samme selleks, et a) antaks maa neilegi Pada mõisa endistele töölistele, kes maast hoopis ilma jäetud ning b) määrataks maa juurde neile töölistele, kes seda on saanud äärmiselt vähe? Selle kohta võin teatada, et põllutööminister maa ainult neile ilmajäänud töölistele määrata võib ja määrata kavatses, kellele ministril määramise õigus on maa-seaduse vastava paragrahvi alusel.

Teiseks küsib rkl. Gustavson, kas määratakse maa juurde neile, kes seda on saanud äärmiselt vähe. Pada mõisa töölistele jätkub töölistele maa jagamisel igähele 5,45 tiinu, selle normi suurendamiseks ministeeriumil praegu ümbruskonnas vaba maa ei ole.

4. Vabariigi Valitsuse vastamine O. Gustavson'i küsimise peale Küti valla Voore küla väikerentnikkude karjamaaga varustamise kohta.

Põllutööminister

A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Gustavson küsib: Kas kavatses põllutööminister vastu tulla Küti valla Voore küla väikerentnikkude palvele, et nende käes kasutadaolevaile kohakestele juurde planeeritaks karjamaad kohalikust riigimetsast.

Metsade peavalitsuses olevate andmete alusel võin tõendada, et niisugust palvet need elanikud avaldanud ei ole. Siin on üks palvekirja metsade peavalitsusele 4. mail 1925. a., kus rentnikud teatavad metsade peavalitsusele, et nad on kuulnud, et senni nende käes karjamaana kasutadaolev maatükk tahetakse nendelt ära võtta ja juurde planeerida kellegi Jüri Koplik'ule. See palve on metsade peavalitsuse poolt selgitatud ja 19. mail 1925. a. on metsade peavalitsus neile järgmise vastuse saatnud: „Vastuseks Teie palvele karjatamise asjus teatab metsade peavalitsus, et kohapealt saadud andmete järgi ei kavatseta Roela metskonnas mingit erilist karjatamise keeldu maksmata panna, vaid karjatamist võimaldatakse üldistel riigimetsade kohta maksvatel alustel. Samuti teatab metsade peavalitsus, et kodanik Koplik'u krundi külge pole senni mingisugust maa-ala juurde planeeritud.“

5. Vabariigi Valitsuse vastamine rahvus-

Siseminister **K. Einbund**: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev

**lik-vabameelse
partei Riigi-
kogu rühma
arupärimise
peale ebasea-
dusliku evan-
geeliumi-lute-
riusu konsistoo-
riumi ametisse
kinnitamise
asjus.**

arupärimine võib sisaldada praegu rohkem teoreetilist huvi kui praktilist, sellepärast et hiljuti vastuvõetud seadusega on põhiseaduse deklaratsioon ja põhiseaduse norm kiriku lahutamise kohta riigist ellu viidud. Aga kui arupärimine esitatud, siis sellest hoolimata annab valitsus sellele vastuse.

Meie praegune sennimaksev kirikuolu oli normeeritud järgmiste seadustega: 1) 1919. a. ajutise valitsuse poolt vastuvõetud koguduste omavalitsuste seadusega luteri kiriku suhtes, 2) sama ajutise valitsuse poolt samal aastal vastuvõetud seadusega, millega kinnitati Moskva sobori seadus piiskopkonna asutamise kohta apostliku õigeusu kiriku suhtes Eestis; peale selle lühikene novell ka 1919. aastast, millega ajutine valitsus kinnitas kiriku keskasutused ja selle seaduse viimane paragrahv just kui andis käsu, et luteri kiriku keskasutused peavad edasi töötama; peale selle Vene seaduste kogust „võõrasuskude seadus“ niipalju, kui see revolutsiooni käigus tekkinud olukordadega muudetud ei olnud. Need on maksvad seadused ja neid peame käsitama, kui tahame otsusele jõuda kas luteri kiriku keskvalitsusel, kelle kohta ka arupärimine käib, on seaduslikku alust olnud või mitte. Peale selle tuleb veel arvesse võtta üht kui teist paragrahvi teistes seadustes.

Enne kui vastust anda üksikutele ülesseatud küsimistele, julgeksin tähelepanu juhtida järgmiste poliitiliste, seadusandlike kude kui ka valitseva meeolule peale, mis tol ajal kiriku suhtes meil valitses. Juba enne Asutava Kogu kokkuastumist on seadusandlikkus asutuses kui ka valitsusasutuses meil kindlalt püsinud meeolule, et kirik on riigist lahutatud ja et riik ei taha kiriku sisemistesse seadustesse segada ja et riik ei taha ka kiriku kohta käivaid seaduse norme puudutama hakata, jättes kõike seda kiriku enese korraldada. Eriti kui Asutav Kogu kokku tuli, sai see meeolule veel kindlama püsivuse ja põhiseaduse vastavas paragrahvis näeme selle lõpulikku väljendust — kirik on riigist lahutatud. Ja kõik valitsused ja ka Eesti parlament peale selle ei ole tahtnud kiriku sisemise elu ja kiriku sisemiste asutuste uuesti seadusandlikult normeerimisega tegemist teha, vaid on alati leppinud tekkinud olukorra ja seadustega, mis enne maksusel olid. Need poliitilised, valitsemise ja seadusandlikud meeolud on ka otsustandvad olnud. Niihästi valitsus kui ka Riigikogu kõnelevad ühe kui teise seaduse juures kirikust ja otsustatakse kiriku asju, mis tahes või taht-

mata elunõuetele vastavalt sunnivad riiklikke keskasutusi tegemist tegema kiriklike küsimustega. Neil kordadel on niihästi valitsus kui ka seadusandlik kogu käinud tunnustamise teed. On tunnustatud revolutsiooni käigus sündinud fakte, on tunnustatud neid olukordi, mis tekkinud olid ja on kõigi nendega arvestatud. Ja veel rohkem — mitte ainult üksikud ministriumid ei ole sarnases meeolus olnud, mitte ka ainult valitsus ja parlament, vaid ka Riigikohus. Ka Riigikohus on kirikuolu normeerivates seadustes, normeerivates otsustes ja normide seletamisel käinud tunnustamise teed. On võetud faktiline olukord, nii nagu ta tekkinud ja tunnustatakse see tagantjärele. Toon selle kohta ka näiteid.

Nagu ajutise valitsuse seadustest näha võime korraldavad need ainult koguduste elu. Kiriku keskorganide kohta on tähendatud — nad peavad tegutsema. Need kiriku keskorganid pidid ometi kuidagi sündima. Neid ei saa olematuks teha. Ja meie näeme, et siin sünnib fakt ja tagantjärele selle fakti tunnustamine on otsustandev olnud kirikute kui tervikute kujundamisel. Võtame näiteks apostliku õigeusu kiriku. Ma ütlesin, et positiiv-normi järgi on Moskva sobori kinnitamise järeldusel meil ainult piiskopkond, aga faktina on meil iseseisev kirik. Meil on mitropolitaan-kirik, on sinod ja meil ei küsi keegi, pole kunagi küsinud, kas need asutused on seaduslikud või mitte. Nad on revolutsiooni käigus tekkinud asutused ning tagant järele tunnustatud. Nad funktsioneerivad seaduslike faktidena kindlasti ja Riigikohus on neid tunnustanud — ma loen pärast need tunnustamised ette — parlament oma läbikäimises on neid tunnustanud, neile eelarvetes rahasummad kindlustanud ning nimes eelarvesse üles võtnud. Selle kõige järeldusel ei saa kahtlust tekkida, et nad ei ole seaduslikud faktid, seaduslikud institutsioonid. Nendel on seaduslik alus. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Vaadake, teie võtate seadusliku aluse kitsalt. Ma tulen pärast ka selle juurde tagasi.

Võtame luteriusu kiriku. Meie teame, et luteriusu kiriku keskasutused kujundati seisuslike alustelt enne revolutsiooni. Tuli revolutsioon ja demokraatlikud ideed tungisid ellu, ning kirik, kellega riik tegemist ei tahtnud teha, korraldas end ise. Ma juhiksin tähelepanu selle peale, kuidas luteriusu kirik on end korraldanud. Veel enne seda, kui Eesti maanõukogu 28. novembril kuulutas enese revolutsiooni käigus kõige kõrgemaks võimaks koha peal — ta oli pandud selle fakti ette, et kõrgemat võimu on vaja ja ta oma revolutsioonilise aktiga kuulutas enese kõige kõrgemaks võimaks koha peal kõigi maksvate seaduste vastu, — veel enne seda,

see oli mai lõpus ja juuni algul astub kokku revolutsiooni käigus kiriku koguduste kongress ja paneb enese kohta maksma uue korra ning kuulutab enese kiriku kõrgemaks tahteavaldajaks. Sellel kongressil võetakse vastu otsused, et kirikul tuleb teha, mööda minnes seisuslikkudest ja sennimaksvatest korraldustest, uus põhikiri, mis vastaks maksvuselepääsenud demokraatlikkudele alustele ja demokraatlikkudele nõuetele. Komisjon astub kokku ja järgmisel kirikukongressil 1919. a. sügisel võetakse kiriku uus põhikiri vastu. Selsamal kongressil valitakse ka luteriusu piiskop. Selsamal kongressil astub seisuslikul alusel valitud konsistoorium tagasi, ning tema asemele valitakse uus konsistoorium uues koosseisus. (O. Gustavson, stp: Missuguse seaduse põhjal?) „Revolutsiooni seaduse“ põhjal. (O. Gustavson, stp: Kas Teie seda tunnistate? J. Vain, stp: Elagu ideeline kommunism, härra Einbund!) Kui meie seda mitte ei tunnusta, siis ei saaks meie ka tunnustada maanõukogu kõrgemaks võimaks kuulutamist 28. novembril. (M. Juhkam, tõer: See on hoopis teine asi.) See ei ole sugugi teine asi.

Nüüd läheme edasi. Valitakse konsistoorium ning esitatakse uues korras kõrgemale võimule kinnitamiseks, nagu see vastavas seaduses ette nähtud. Vaadake, nii tekivad faktina asutused, et olla vastavuses revolutsiooni ajal sündinud uutele ideedele ja uutele olukordadele. Kui võtame konsistooriumi kujundamise küsimuse, siis oli maksvates positiivnormides ette nähtud, et Eestimaa konsistoorium koosneb... — see laiendati seadusega ka teiste maa-alade kohta, mis kujundavad Eesti riigi — et Eestimaa konsistoorium koosneb esimehest ilmalikust seisusest, abiesimehest vaimulikust seisusest ja peale selle ilmalikkudest ning vaimulikkudest liikmetest. Kaks esimest kinnitab ametisse kõige kõrgem valitsev võim ning teised — siseminister. Ilmalikud kinnitatakse ametisse aadeli ettepanekul, vaimulikud vaimuliku seisuse ettepanekul. (T. Kalbus, tõer: Ei ole nii!!) Lubage, ärge rutake ette. (T. Kalbus, tõer: See ei maksa enam?) See oli maksev positiivne norm. Hiljem, Vene ajutise valitsuse päevil, kui aadeli õigused kaotati, läheb kerenskiaegse 30.III. omavalitsuse korraldamise seaduse põhjal ilmalikkude kandidaatide ettepaneku õigus kubermangunõukogule üle, meie olukorras maanõukogule. Siin pean otsekohe tähendama, et meie maanõukogu ei ole seda kerenskiaegset seadust kunagi tarvitanud, see on jäänud „tühjaks seaduseks“, „paljaks normiks“. Selle praksise järgi meie elu käinud ei ole. Maanõukogu likvideeris sellega, et tema võim jagunes

Asutava Kogu ja maanõukogu järealtulijate omavalitsusasutuste vahel, kuid üksikud kompetentsi alad, mis maanõukogule antud, on jäänud täiesti normeerimata. Ka kõneall-olev võimuala ei ole kellelegi edasi läinud, maanõukogu seaduses ettenähtud õigus, esitada konsistooriumi ilmalikke kandidaate kinnitamiseks siseministrile. (T. Kalbus, tõer: Ei ole nii, ühe valib, teise paneb ette.) Hea küll, olgu see nõnda! Aga sel ei ole tähtsust, sest see õigus ei ole kellelegi edasi läinud. Ja kui seda mitte öeldud ei ole, siis peame tegema mõnesugused järeldused, see on embkumb, kas see õigus on üle läinud siseministrile, kes oli kinnitav asutus, kes tegemist tegi nende asjadega või läks tema nende faktiliselt tekkinud institutsioonide kätte, kes selle ülesande võtsid enese peale faktide käigus. Vaadake, nii nagu tegelikult olukord meil kujunenud on, nagu meil kiriklikud institutsioonid kujunenud on, ei saa teist vastust anda, kui et meil tegelikult elust on tekkinud institutsioon, kes on võtnud asutuste tekkimise ajajärgul selle võimuala enesele, nimelt kandidaatide esitamise õiguse on võtnud enesele ja selle järgi on see õiguslikult ka kujunenud. Et see nii on, sellest kuuleme, kui läheme järk-järgult edasi. Mina leian asjaajamisest järgmised dokumendid: Konsistoorium, kirikukongressi tahteavaldust arvesse võttes, esitab Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks esimehe ja abiesimehe. Vabariigi Valitsus, tekkunud olukorda arvesse võttes, oma kõrgema valitseva võimu piirides kinnitab siseminister Hellat'i ettepanekul 14. oktoobril 1919. a. esmalt kirikukongressi poolt valitud ja hiljem konsistooriumi poolt kirikukongressi otsusel valitsusele ettepanud kandidaadid ametisse. Ma leian edasi veel, et 30. novembril 1920. a. III ülemaalse kirikukongressi poolt valitud konsistooriumi koosseisu kinnitab Vabariigi Valitsus siseminister Lui Olesk'i ettepanekul ja ühtlasi kohtumistri allkirjaga ametisse konsistooriumi järgmise koosseisu. Kui meie niiviisi edasi läheksime, siis meie näeksime, et kui valimise tähtajad mööda on, siis Vabariigi Valitsus ikka, kui kõige kõrgem valitsev võim, on kinnitanud selles korras esimehe ja abiesimehe, ja siseminister on kinnitanud konsistooriumi koosseisu muus osas, kellele seadusega see õigus oli antud. Kui see nii on, siis ma seaksin küsimuse üles, kas Vabariigi Valitsus, kui kõige kõrgem valitsev võim, või kas selleaegsed parlamendid — aga parlamentide juurde tulen ma hiljem, sest ka meie seadusandjad asutused on asjasse segatud järgnevate seadustega — ma küsaksin, austatud Riigikogu liikmed, kas algusest peale meie kõrgem valitsemisvõim ja selle valitsuse liikmed kunni tänapäevani on oma rumaluses

või järeilmõtlematuses seda teinud, või on nemad seda teinud muudel motiividel. (A. Anderkopp, tõer: Kes seda teab?!) Rkl. härra Anderkopp, mina olen Teiega täiesti ühel arvamisel, mina ei või seda teada, mikspärast seda nõnda tehti, sest mina ei ole asjaosaline. (Vahelhüüe Th. Tallmeister'i, rhvsv poolt.) Lubage, härra Tallmeister, kõigest sellest hoolimata ei saa mina oletada, et meie kõrgem valitsev võim on oma rumalusest juhitud seda teinud. Ei, seal on oma kindel loogika taga olnud. Õigusliku korra institutsioonid ei sünni mitte ainult seaduse normina, vaid õigusliku korra institutsioonid sünnivad ka faktina. Õigusliku korra institutsioonid sünnivad revolutsiooniaegade faktina ja pärast seadusandjatel ja valitsusvõimul jääb ainult tagantjärele tunnustada seda fakti ja kui ta on tunnustatud, siis ongi see juba seaduse norm. (A. Anderkopp, tõer: Tunnustada, või mitte tunnustada.) Jah, tunnustada või mitte tunnustada. Kui seda ei tunnustata, siis ongi seaduse norm ja instituut tühistatud. Meil on käidud kirikuelus, nagu ma juba alguses tähendasin, tunnustamise teed, sellepärast et meie valitsev võim ja seadusandja asutus, arvesse võttes kiriku riigist lahutamise ideed, ei ole tahtnud hiljematel aegadel segada kiriku sisemisse ellu, vaid on aktsepteerinud faktis sündinud istitutsioonid ja normid nii nagu nad on välja kujunenud. Meie eksiksime, kui meie arvaksime, et see praksis ainult meie juures on olnud. Seda praksist on järginud kõik muud riigid, ja minul oli eriti juhuse etteandel tähele panna, kuidas Prantsuse praksis on järginud seda teed. Seal on terve hulk protsesse sellel alal olnud pärast 1879. a. ja hiljemate revolutsioonide. Prantsuse praksises kui ka administratiivõiguse teoorias on aluseks võetud järgmine kord. Faktidest tekkinud, revolutsioonist tekkinud institutsioonid, ütleme asutused, määrused, korraldused, need kõik on maksvad samuti kui kirjutatud normid... (A. Anderkopp, tõer: Kirjutatud korras.) ...jah, kirjutatud korras, kui neid hiljem ei muudeta või ei tühistata. Ja kogu Prantsuse revolutsioonidele järgnev ajajärk on seda teed käinud ja seda teed on käinud ka Vene revolutsioonile järgnev ajajärk ja ka meie oleme seda teed käinud, sest teisiti ei ole see mõeldav. Nüüd, kui seda ideed mööda edasi minna, vaatame kuidas meie Riigikohus ja kuidas meie parlament on asjade peale vaadanud. Siin võime meie ainult üksikuid väljavõtteid seadustest teha. Veel enne kui selle juurde minna pean ma ütleva, et selle korraga on kirikuseadused nimelt veneajast päritolevad seisuslikul alusel püsivad kirikuseadused ja selle kiriku võõrausuliste kirikuseaduse paragrahvi

on põhjalikult muudetud ja kõik need muudatused on meil aktsepteeritud. Ma tooksin parlamentide praksisest järgmised näited. Riigikogu on eelarveseadusega iga aasta määranud konsistooriumile, apostlikule sinodile nende nimede ja nimetuste järgi krediiti. (M. Juhkam, tõer: Siseministri kangel pealekäimisel). Kas see on tehtud minu pealekäimisel, või see on tehtud parlamendi enese algatusel, või valitsuse ettepanekul, see ei puutu asjasse.

Aga minu teadmisel on see tehtud põhjusel, et kirik täitis meil avalikõiguslikke toiminguid, tema täitis avalikõiguslikke funktsioone. Mina ei tea, mis sel ajal Riigikogus on mõeldud, või missugusel arvamisel selleaegsed Riigikogu liikmed olid, kuid mina ei saa oletada, et Riigikogu liikmed rumalust tegid. Mina pean mõtlema, et nemad kõike seda tarkusest tegid ja mina ei oletata, et needsamad Riigikogu liikmed ei küsinud, kas see asutus, kellele meie raha anname, on seaduslik või ei ole, ja kas see kord, kuidas asutus sündinud, on seaduslik või ei ole. Vaadake, kui üks asi on tekkinud faktist ja parlament on selle tagantjärele kuigi kaudselt tunnustanud, siis on ometi see faktist tekkinud olukord juriidiliseks normiks saanud.

Nüüd läheme edasi. Võtame ühe huvitava näite. Juunikuus 20-dal, see tähendab varsti pärast seda, kui 1919. aastal kirikukongress kokku oli astunud, piiskopi oli valinud ja konsistooriumi valinud, kes pärast kõrgema valitseva võimu poolt kinnitati, varsti pärast seda kõneleb seisuste kaotamise seaduse § 6. järgmist: „vaimuliku seisuse seisuslikud varandused lähevad üle vastavate koguduste või nende keskasutuste omanduseks jne.“ Mina ei taha kuidagi oletada, et parlament, vastu võttes selle normi, ei tunne meie riigi maksvat olukorda sedavõrd, et ei tea, kes on nende koguduste keskasutused. Mina ei saa seda kuidagi tagantjärele oletada. Mina pean ikka kogu aeg mõtlema, et parlament on targasti talitanud. Nüüd, kui mina interpreteerin selle seaduse paragrahvi ja kaalun mis tähendab „nende keskasutuste omanduseks“, siis ei saa teisiti, kui pean ütleva, et siin on mõeldud osalt kirjutatud normi, osalt elulise normi alusel tekkinud olukorda. Ka selles leian tekkinud olukorra tagantjärele tunnustamist.

Ma läheksin edasi abieluseaduse maksmapanemise seaduse juurde. Sellest seadusest leiame järgmised mõtted: sennised vaimulikud asutused ja nende kõrgemad astmed lõpetavad tegevuse ja annavad toimetuses olevad lõpetatud ja lõpetamata asjad ühes nende juurde kuuluvate raamatute, dokumentide ja kirjavahetusega, samuti ka arhiivid rahukogule üle.

(A. Anderkopp, t er: See ei m ara siseministeeriumi korda ära.) Lubage ma lähen üle järgmise lõike juurde, seal on veel selgemini öeldud. Kõik senni nende asutuste toimetuses olevad asjad, mis seadusj usse ei ole astunud, astuvad seadusj usse, kui kahe kuu jooksul rahukogule palvet ei avaldata uues korras alustada.

Edasi kõneldakse sellest, kuidas need asjad üle antakse jne. Kõigest sellest teen mina järelduse meie kohtute suhtes. Mina ei kujutaks endale seda olukorda ette, et kohus üle võttes asjaajamise, dokumendid ja kõik toimingud, ei võta arvesse, kas üks asutus, kellelt tema selle üle võtab, on seaduslik või mitte. Seda ei kujuta ma enesele mitte ette, sest iga niisuguse toimingu juures peab kaalutlema juriidilist olukorda ja juriidilist külge. Mina olen Teiega nõus, rkl. Anderkopp, et need paragrahvid ei ole nii k va näitena kohased.

Mina läheksin Riigikohtu ühe vastava seletuse juurde neis asjus, mis pooldab ka minu seisukohta seda rohkem, et Riigikohus tegemist on teinud nende asjadega, kui meie mitmel korral oleme kiriku asjus p oranud Riigikohtu poole ja avaldanud Riigikohtule oma vaated ja seisukohad kiriku elu korraldamise asjas. Nimelt ühel rahukogule on olnud tegemist 1924. aastal edasikaebtusega ühe abielulahutamise asjas Eesti apostliku õigeusu kiriku sinodi tegevuse peale. Selles asjas on tulnud Riigikohtul otsustada, kas tema apostliku õigeusu kiriku sinodi asju peab avaldama edasikaebel sinodi peale või edasikaebel siseministri peale. Nagu meie teame, allusid endise Vene kiriku positiivnomride järgi selle kiriku vaimulikud võimud sinodi ooberprokur orile ja selle järele keisrile kui kõrgemale kirikuv imule Vene riigi kiriku suhtes. Meie olukorras on aga see osa ära langenud ja Riigikohtul tuleb otsida mingisugust vastavat korda ja Riigikohus tuleb järgmisele seisukohale: v  rasuskude seadus näeb ette, et kõrgemaks kiriklikuks administratiiv j relvalvajaks, asjade lahendajaks ja ilmalikuks v imuks on siseminister ja selle seaduse § 13. m arab otsekohe selle kindlaks. Seaduse tähest on selge ja iseenesest mõistetav, et see Vene  igeusu kiriku kohta ei saa käia, aga Riigikohus seletab, et meil tekkinud olukorras ei saa teisiti olla, kui et ka apostliku, endise Vene kiriku kohta peab maksma ka v  rasuskude seaduse § 13 ja painutab selle kiriku ka siseministri alla. Ma loeksin selle asja puhul kirjutatud motiividest osa ette, mis tõendab kõiki minu seisukohti. Siin  eldakse: „Ei ole selle järele mingit seaduslikku põhjust õigeusu kirikut, praegu Eestis apostliku õigeusu nime kandvat kirikut, järelvalve suhtes riigiasutuste poolt eraldatud seisukorda seada

ja teda otsekohe alluvaks lugeda Riigikohtule. Seisab Eestis vaimulikkude asutuste, sealhulgas k igelaialisema usulise organisatsiooni — evangeeliumi luteriusu kiriku — tegevus üldiselt siseministeeriumi järelvalve all (Vene seaduste kogu XI k ide, I jagu, § 13), siis peab ka õigeusu kiriku suhtes seda järelvalvet siseministeerium teostama, nii et piiskopkonna nõukogus, n uide nimega „Eesti apostliku õigeusu kiriku sinod“, nagu ka Riigikogu 1922. a. eelarves seda uut nimetust on tarvitanud ja tunnustanud (1922. a. „Riigi Teataja“ nr. 53/54, lhk. 124)“. Tähendab, siin Riigikohus võtab sellesama tunnustamise korra aluseks ja ütleb, et hoolimata sellest, et sinod ei ole meil kuskil seaduse normiga asutuseks tehtud, aga tekkinud olukordade ja tunnustamise korras on ta Riigikogu poolt asutuseks tehtud — „otsustatud asjad mitte otsekohe, vaid ainult kaebuse korral siseministri otsuste peale, mis nendes asjades tehtud, Riigikohtus arutamisele võiksid tulla.“

Kõigest sellest jõuab Riigikohus otsusele, et käesoleval juhtumisel kaebus, mis siseministeeriumist m odaminekuga otsekohe Riigikogule antud, ei või selle sisulisele arutamisele tulla.“

Kui kõige selle järele tagasi minna esitatud küsimiste juurde, siis minu seisukohalt võiksid vastused kõigile neile k simistele selged olla. Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et praegune evangeeliumi-luteriusu konsistoorium seadusvastaselt moodustatud on? See ei ole Vabariigi Valitsusel mitte teada. Mis põhjusel on Vabariigi Valitsus sarnase ebaseadusliku konsistooriumi ametisse kinnitanud? Kui ta ebaseaduslik oleks, siis mina aktidest andmeid ei leia, mis põhjusel Vabariigi Valitsus juba alates 1919. a. seda on teinud. Olen arvamisel, et Vabariigi Valitsus kui kõrgem valitsev võim on teinud seda täie teadmise ja põhjustega, et tema seaduspärast t od teeb. Mina ei saa kuidagi oletada, et temal võiksid m onesugused põhjused olla arvamiseks, et see kuidagi ebaseaduslik oleks, mis ta teeb.

Mida mõtleb Vabariigi Valitsus teha seadusliku korra jaluleseadmiseks? Ei mõtle midagi teha, sest tema  ranagemise järgi on see kord seaduslik.

Juhataja **A. Jürman**: Palun teatada, kas arup rijad on vastusega rahuldatud.

Th. Tallmeister (rhvsv): Arup rijate nimel teatan, et nad vastusega rahul ei ole ja teen ettepaneku, l bir akimised pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Tallmeister'i poolt on ettepanek tehtud, läbirääkimised pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

V. Linnamägi (krst) kohalt: Teen ettepaneku läbirääkimisi pidada kohe.

Juhataja **A. Jürman**: On esitatud kaks ettepanekut: 1) läbirääkimised pidada järgmisel arupärimis-koosolekul ja 2) läbirääkimised pidada kohe.

A. Tamm (rhvsv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Igasugust arupärimist, mis viimasel ajal on olnud päevakorras, on võetud teatud rahulikkusega arutamisele. Iga kord on lubatud Riigikogu poolt, et läbirääkimisi valitsuse vastuse puhul võib edasi lükata, sest on vaja süveneda vastusesse, on vaja lugeda stenogramme. Siin peaks teatud erapooletus olema maksev. Ma loen sarnase olukorra, kui Riigikogu peaks vastu võtma otsuse — avada kohe läbirääkimised — et see on teatav vägivalda tarvitamine ja seda ma mitte ei sooviks näha. Lubatagu ka siis arupärimise esitajatele hästi tutvuneda valitsuse vastusega. Vastus oli väga pikk, kõiki üksikasju meeles pidada ei saa, inimesel sarnast meelespidamist ei ole, on vaja stenogramme lugeda, sellepärast on väga õige sarnane nõudmine ja ma olen kindel, et Riigikogu saab härra Tallmeister'i ettepanekut toetama — läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul. (Vahelhüüded.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun rahu!

M. Laarman (põl): Rkl. härra Tamm ütles, et see tähendaks sel korral vägivalda tarvitamist, kui täna arupärimise peale kohe läbirääkimised ette võetakse. Ma pean tunnistama, et see tunnistus on väga meeldiv kuulda härra Tamm'e poolt, sest teatavasti on ka see rühm, kuhu härra Tamm kuulub, ise seda teed enamalt tarvitanud. Nimelt läinud aastal, kui oli päevakorral meie rühma arupärimine, siis arvas ta väga hästi võimalikuks seda vägivalda tarvitada. Kui ta nüüd teisele arvamisega on tulnud, siis võib seda ainult tervitada.

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on rkl. Linnamägi'l.

V. Linnamägi (krst) kohalt: Ei tarvita!

Juhataja **A. Jürman**: On esitatud kaks ettepanekut. Ma panen nad hääletamisele selles korras, nagu nad on esitatud: 1) rkl. Tallmeister'i ettepanek, arupärimise peale läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

V. Linnamägi (krst) kohalt: Võtan oma ettepaneku tagasi.

Juhataja **A. Jürman**: Seega on ainult üks ettepanek järele jäänud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Tallmeister'i ettepanek vastu võetud.

6. Vabariigi Töö-hoolekandemi-
Valitsuse vas- nister **Chr. Kaarna**:
tamine O. Gus- Austatud Riigikogu liik-
tavson'i küsi- med! Kuna järgmine päe-
mise peale töö- vakorra-punkt — arupäri-
tatöölise toe- mine — puudutab sedasama
tamise asjus. küsimust, siis vastan mina
rkl. härra Gustavson'i küsi-
mise peale järgmise päevakorra-punkti all.

7. Vabariigi Töö-hoolekandemi-
Valitsuse vas- nister **Chr. Kaarna**:
tamine L. Jo- Väga austatud Riigikogu
hanson'i, J. liikmed! Küsimus, mida
Piiskar'i ja B. puudutavad rkl. härra Gus-
Eilman'i aru- tavson küsimisega ja Riigi-
pärimise peale kogu liikmed härrad Johan-
tööpuuduse son, Piiskar ja teised aru-
vastuvõitlemise pärimisega, on meie olu-
ja tööstuselu korras üks tõsisematest ja
tõstmise asjus. valusamatest. Teda tuleb

aga võtta ja lahendada ette-
vaatusega ja ettenägemisega, sest ei ole ju
meil tegemist mitte ainult ühe raske nähtusega,
vaid meil on raskusi rohkesti. Kui ühel pool
ükskõik missuguse küsimuse selgitamisel ja
lahendamisel liialdama hakatakse, ja kui haka-
takse palju rõhutama, siis võiksid teiselt poolt
ilmsikstulnud nähtused veel raskemaks ja
rängemaks muutuda. Elamisvõimaluste kind-
lustamisest kõneledes peame tahes või taht-
mata arvestama sellega, et meil on käsil
riigi ülesehitamise töö, mis sedavõrd tähtis
ja laiaulatuslik, et teda ühegi teise küsi-
muse arutamisel unustada ei või. Tööpuuduse
küsimust on teoreetiliselt palju uuritud ja
kindlad definitsioonid olemas, mis nimetatakse
tööpuuduseks, keda nimetada töötatööliseks
jne. Kui meie nüüd enestele küsimuse üles
seame, kas on meil olemas tööpuudus või
mitte, siis peame tunnistama: meil tööpuudust
selle sõna Lääne-Euroopa majandusteadlaste
poolt ülesseatud mõttes ei ole, või kui on, siis
väga väiksel määral. Mis siis nimetatakse
tööpuuduseks Lääne-Euroopas? — Seisukorda
mil tööline, kes normaalolude juures teataval
aastaajal töö on, oma alalt samal aastaajal
tööd ei leia. Töötatööliseks ei nimetata aga
mitte töölist kes töö teeb ainult teatud aasta-
aegadel. Sarnast tööpuudust kõrvaldada ei saa,
sest kuidas võiks näiteks põllutöölise talvel
töösse paigutada omal alal.

Sesoonitööline, kes teatud aastaajal ainult tööb võib leida, peab loomulikult niipalju palka saama, et temal võimalik on seda aega läbi elada, mil ta oma ametikohast tööd teha ei saa.

Kui meie palgaolud ehk sarnased on, et sesoonitöölised oma töötasuga, mis nad teenivad töösesoonil, aasta läbi ära elada ei saa, siis kerkib üles teine küsimus, nimelt palgaküsimus, kuid mitte mingil tingimisel tööpuuduse küsimus.

On arusaadav, et riik ei saa seda puudust kõrvaldada tööta oleku vastu kinnitamisega ega ka ühiskondlikkude töödega — siin tuleb leida teisi lahendamiseid.

Sellepärast peame tööpuuduse küsimuse vaatlemisel täiesti kõrvale jätma sarnased töolisteliigid ja vaatama, kuipalju on meil praegu sarnaseid töölisi, kes normaololude juures praegusel aastaajal tööl peaksid olema, kuid praegu tööd ei leia.

Neid andmeid võime saada tööbörsede aruannetest, kus töötatöölised registreeritud. Andmete tüle vastavust võime kontrollida vabrikute ja tööstustes töötavate tööliste arvu võrdlemisega endiste aastate tööliste arvuga samal ajal. Siin näeme, et meie tehastes, mis töökaitse kommissari järevalve alla käivad, oli kolme viimase aasta 1. septembril tööl: 1923. aastal — 45.502, 1924. aastal — 41.822 inimest ja 1925. aastal — 45.834 inimest. Nii siis näeme, et tööstuslike tööliste arv mitte vähenenud ei ole, vaid enamalt suurenenud. Kindlasti suurenenud, võrreldes läinud aastaga ja peaaegu sarnane üleminevase aastaga. Tööliste arv on ka ülemineva-aastasest suurem, kuid tuleb arvele võtta, et mitmed uued ettevõtted on järevalve alla paigutatud. Suurelt need uued ettevõtted tööliste arvu ei muuda, sest uuesti järevalve alla arvatud on peaaegu kõik väiketööstused, ühe-kahe töölisega, kes ennast enamalt registreerinud ei olnud.

Kui nüüd vaatlemisele asume, kes on registreeritud töötatööliseks, siis näeme, et nendest, kes tehastes ja vabrikutes omale ülespidamist on leidnud, on tööta õige väike arv töölisi. Vaatleme Tallinna ja Tartu tööbörsede andmeid. Täna on need andmed muidugi teistsugused, aga mina võtan aluseks põhjalikult läbitöötatud andmed 1. septembriks ja 1. oktoobriks. 1. septembril oli Tallinnas registreeritud 547 töölisi, Tartus — 305; 1. oktoobril — Tallinnas 497, Tartus — 268. Teistest tööbörsedest ma ei räägi, sest nendes oli registreeritud mõni üksik tööline, mis üldist arvu kuigi palju ei suurenda. Igatahes oli 1. oktoobril registreeritud vähem töötatöölisi, kui 1. septembril. Siin on huvitav tähele panna, et regist-

reeritustest kuuluvad lihttöölise kategooriasse 1. septembril Tallinnas 193 meest ja 168 naist, 1. oktoobril 149 meest ja 83 naist; Tartus 1. septembril—10 meest ja 125 naist; 1. oktoobril 137 meest ja 64 naist. Nii näeme, et tööta on suuremalt jaolt juhuslikud töölised, kuna meil mustatöölise all registreeritakse harilikult sarnaseid töölisi, kes igasuguseid ettejuhtuvaid töid teevad, suuremalt jaolt põllutöid, siis turbatöid jne. Neid töölisi tuleb lugeda sesoonitöölise liiki. Järgmine liik töötatöölisi oleks ehitustöölised, neid oli 1. septembril Tallinnas registreeritud 58, Tartus — 5; 1. oktoobril Tallinnas 50, Tartus — 15. Need on puht-sesoonitöölised. Järgmine liik on metallitöölised, need oleksid ka peaaegu ainukesed töölised, keda kindlasti võib töötatööliseks nimetada. Teisi sarnaseid töölisi on registreeritud nii vähe, et neist rääkida ei maksa, terve riigi peale ainult mõned üksikud. Sellest ainumast liigist, metallitöölisest, oli registreeritud Tallinnas 1. septembril 36, 1. oktoobril 60; Tartus 1. septembril 6, 1. oktoobril 4, sellega üle riigi ainult mõnikümmend.

Kui nüüd küsitakse, kuidas kõrvaldada häda, mis tööpuudusest tekkinud, siis on selleks mitmesugused abinõud. Töötaoleku vastu kinnitamine, ühiskondlikkude tööde korraldamine, otsekohene abiandmine. Meil on õige palju räägitud töötaoleku vastu kinnitamisest. Mina isiklikult pooldasin väga, et meil tuleks läbi viia juba kõige lähemal ajal töölise kinnitamine tööpuuduse vastu. Kuid nüüd, kus asja lähemalt kaalutud, peab ütleva, et meil sarnase tööpuuduse tagajärgi, nagu need meie juures olemas, töötaoleku vastu kinnitamisega pehmenada ei saa. Võimata on kinnitada töötaoleku vastu juhuslikke töölisi. Seda ei ole veel tehtud kusil maailmas, ja kui meie sellel alal esimesed oleksime, siis oleksid töölised esimesed, kes selle vastu ägedalt protesteeriks. Selle juures ei ole kahelda, sest kui suur peaks küll siis olema tööliselt võetav kinnitusprotsent, kui meie selle kinnituse abil tahaksime abiraha maksta sesoonitöölisele sel ajal kui nad tööd ei tee.

Nagu ma juba näitsin, ei ole meil tööta tööstustöölisi kuigi palju, mispärast siis ka mõtet pole kinnitusseadust praegu maksmata panna. Tööta oleku vastu kinnitus on läbi viidud ainult sarnastes tööstusriikides, kus väga suur protsent elanikkudest omale ülespidamist teenib tööstuses ja kus alaliselt tööstuskriisid korduvad.

Mis puutub ühiskondlikkudesse töödese, siis tuleb meil seda abiandmise viisi kõige paremaks pidada. Selle abiandmise viisi juurde tuleb ka tänavu peatama jääda. Tööd tuleb

korraldada nendele, kes suvise sesooni jooksul ei ole suutnud niipalju teenida, et neil võimalik oleks talvel ära elada, ja kes oma ülespidamiseks tööd ei leia. Praeguste andmete järgi otsustades ei võiks puudustkannatajate hulk tänava nii suureks tõusta, kui oli läinud aastal. Seda näitavad juba praegu mitmed asjaolud. Nii näeme, et isegi tööstuses on tööliste arv suurem kui läinud aastal. Teiseks on palju nõudmisi talistele sesoonitöödele. Nii nõutakse Viljandimaale Kõpu metsadesse üle 1200 töölise. Neist suudab Viljandimaa anda vaevalt 500 inimest, 700 töölisist tuleb mujalt kohale tuua. Kohalikule töökaitse komisssarile oli ülesandeks tehtud selgitada, missugused on tingimised neil töödel ja kas on võimalik korterid muretseda. Kommissar on koha peal olusid uurinud ja teatab, et korterite suhtes on tööandjate poolt kohalikkude talupidajatega

lepingud tehtud ja ümbruskonnast kolburiidud minna ühtrid. Nii et on võimalik kõigile vähemalt maitsasest soojas ruumis muretseda. Tõendamine saab kohalikkudest ühiskondlikkudest kaalusel. Töö on peamisalt rüüritöö, kusjuures maksetakse 4 marka päikide lempipakkude ja ütripakkude kantmisel, prepside rükist koormisel 2 marka ja koormul — 4 marka, küttepuid 7-8 jalaülest kantmisel 200—250 marka ja päevatöölisete ühiskondlikkude tööde puhul 250—300 marka päevas. Siis on tööliste püüdus põlevkivitööstuses. See tööstus võib ära mahutada praegu umbes 600 töölis, missugusele tööstusearvu ja nõus on igal ajal tööd andma. Tööliste perekohtortorit võimalik anda ei ole, neid on võimalik paigutada ainult köetavatesse parakkidesse. Peale selle on kuulda üksikutelt tööandjalt ja ka rüütööstuses tegutsevate inimestelt, et nii mõnelgi pool just viimasel ajal on tööliste püüdust ette tulnud. Neil päevil, igatahes mitte ammu, on üksikud Riigikogu liikmed Tallinnast mitte väga kaugel asuvat Eesti võsvoriidi kaevandust vaatamas käinud. Seal on ettevõtjad rääkinud, et nemad töötada praegu 30 töölisega tahaksid aga heameelega võtta 80 töölis. Seal maksetakse 35 marka augu pealt ja need töölised, kes senni seal töötanud, teevad päevas umbes 10 auku, seega teenivad 350 marka päevas. Otsimiste ja kuulutuste peale on sinna ruinud ka väljastpoolt töölisi, kuid need on töötanud ainult 2 auku päevas. Ettevõtte juhid öelnud Riigikogu liikmetele avalikult, et niisuguseid töölisi tarvitada ei või. Kui harilik keskpärane tööline töötab 10 auku päevas, siis ei või nad omari leppida töölisega, kes ainult 2 auku teevad. Sest kalkulatsioonide järgi võib ettevõtte, et mitte kahju saada, maksta 35 marka augu pealt, kuid nendele, kes kaks auku päevas töötavad,

peab ta maksma ikkagi päevapalga miinimumi, see on 150 marka, mis teeb välja 75 marka augu pealt. Iseenesestki mõista, et sarnastele inimestele tööd ei anta.

Kui nüüd edasi küsida, kas peale tööde Viljandimaa metsades ja põlevkivikaevanduses veel mõnesuguseid töid anda oleks, siis pean ütleva, et raudteel Tallinna ja Nõmme vahel on pooleli mullatööd, kus võib suuremal arvul töölisi tarvitada. Uue raudtee ehitamine, mille üle siin alles hiljuti pikalt ja laialt vaideldi, on ka käimas. Praegu on seal töölisi 100, teedeministri üteluse järele võiks aga 500 inimest seal tööd leida. Nii näeme, et kuigi tööbörsedes tänapäev suur hulk registreeritud töötatöölisi on, võib öelda teiselt poolt, et tööpakkumisi ei ole vähe. Tuleks rääkida ainult inimestest, kellel võimalik ei ole kaugemale sõita. Näiteks naised, kellel väikesed lapsed kodus. Sarnaste

asjadega oleks tööleandjate asi. Et aga omavahitused ei suuda tarviliku määralt abi anda, mis ette tulla võiks, kui sarnaseid inimesi palju kogub, siis tuleb ühiskondlikke töid korraldada või kõigehädalisematele osakoolest abi anda. Viimast abimeetmeid viisi aga üksikute töövõimeliste isikute kohta mingil tingimisel tarvitamisele ei või võtta. Meie teame väga hästi, et linnas üleskasvanud ja ainult teatud aja juures tegutsenud isikud ei või teha igasuguseid töid. Nemad ei kolba võib olla, põlevkivitööstusesse metsatööle, ei kolba ka võsvoriidi kaevandusesse. Ma tähendasin juba enne, et meie ei saa sesoonitöölisete tööd nende aja järele anda. Siin peab iga inimene ise saadaolevat tööd otsima, ja kui seda otsitakse, siis seda ka leiakse. Seda tõendab vabakohtade suur arv mitmel pool maal. Ma ütlen, kõik ei saa välja minna oma harilikust asukohast, kas laste pärast, tervislikkudel põhjustel, või ka mõnel muul põhjusel. Kuid neid, kes minna võiksid, on palju, kõik aga ei taha minna ja kui lähevad, siis töötavad ainult mõne üksiku päeva ja võtavad palga väija, et saanud rahaga minna sinna, kuhu mitte minema ei peaks. Vabariigi Valitsus on arvanisei, et nende tarvis, kellel pole võimalik kaugemale tööle minna, tuleb ühiskondlikke töid korraldada. Mina olen esinenud Vabariigi Valitsusele ettepanekuga, et valitsus Riigikogult ühiskondlikkude tööde korraldamiseks krediiti küsiks. Vabariigi Valitsus, kaaludes asja igakülgselt, andis selle ettepaneku läbi vaatamiseks erikomisjoni, millest võtavad osa minu algatusel kaubandus-tööstus-, raha-, põllutöö-, teede- ja sõjaministrid. Selle komisjoni ülesandeks on kaaluda ja selgitada igakülgselt tööpuudusega ühenduses olevaid küsimusi ja teha Vabariigi Valitsusele ettepanekuid. Et asi rutuline on, siis peavad ettepane-

kud tulema juba lähematel päevadel, ning siis selgub ka, kui suure krediidi nõudmisega Vabariigi Valitsus Riigikogule esineb. Senni aga ei ole tungivat tarvidust olnud hädatöid korraldama hakata, seda enam, et tööpakkumisi vähem ei ole olnud kui tööotsimisi. See on kõik, mis mul tööpuuduse ulatuse ja tööpuuduse vastu võitlemise küsimuse kohta omalt poolt öelda on.

Mis puutub teise küsimusse arupärimises, nimelt tööstuse edendamisesse, siis vastab selle peale kaubandus-tööstusminister.

Kaubandus-tööstusministri kohusetäitja **L. Sepp**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Kaubandus-tööstusministeeriumi ajutise juhina loen oma kohuseks vastata järgmiste arupärimise küsimiste peale, nimelt: 1) Missugused on Vabariigi Valitsuse kavatsused ja lähemad sammud tööstuselu tõstmiseks ja kodanikkudele töövõimaluste soetamiseks? 2) Kuna asutakse nende kavatsuste teostamiseks ja elluviimisele? Olen isiklikult tänulik nendele Riigikogu liikmetele, kes vastava arupärimise Vabariigi Valitsusele esitasid, sest see annab võimalust Riigikogus meie tööstuse küsimust kogu ulatuses kõne alla võtta ja selgust tuua meie majanduslikku orientatsiooni, kus meil viimasel ajal selgus puudub. Meil on pesitsema hakanud arvamine, ja see läheb üldiseks, et meie kogu oma rahvamajanduse peaksime ühele ja kindlale alusele põhjendama, see on põllumajandusele, sest põllumajandus on meie riikliku ja poliitilise iseseisvuse aluspõhi, kuna suurtööstus, mis vene ajast päritud, ei vasta meie maa kandejõule ja selle tõttu meie maa poliitilisele ja majanduslikule iseseisvusele vaenulik on, kuna tema meid äraolenevaks muudab tööstussaaduste turgude maadest. Sellepärast tahaksin mina lühikest ülevaadet anda üksikute tööstusharude kohta. See on võib olla natukene igav, kuid ta annab teatud pildi selle kohta, mis väljavaated meie suurtööstusel on ja missugune osa eeskätt suurtööstusel meie rahvamajanduses on.

Üldise rahvalugemise andmete järgi on Eestis 1.107.000 elanikku, sellest aktiivseid kodanikke 654 tuhat, see on umbes 60%. Põllumajandusest elatavad ennast selle juures umbes 652 tuhat elanikku ja tööstusest — 172 tuhat. Kui palju otsekohe suurtööstuse alla kuuluvad, selle kohta puuduvad andmed, kuid meie teame, aktiivseid tegelasi on suurtööstuses kõigepealt töölisi 30.000, siis ametnike 5.000, nii oleks suurtööstuses aktiivseid tegelasi üle 35.000. Ja kui perekonna keskmist arvu arvame $2\frac{1}{2}$ —3 peale... (M. Martna, stp: Kas meie siis väljasuremisel oleme?) Härra Martna, see arv ei ole täpne, täpsem on

$3\frac{1}{2}$, kuid aktiivsete kodanikkudega võrreldes peab seda arvu vähendama, sest mitte üks perekonnapea ei ole teenistuses, vaid perekonnas on tihti rohkem aktiivseid isikuid. Suurtööstuses võiks arvata, et 40 aktiivse tegelase peale tuleks 60 passiivset, see on, et iga aktiivne isik toidab $2\frac{1}{2}$ inimest ja nii oleks nende kodanikkude arv, kes suurtööstuselt ülespidamist saavad, umbes 100.000 inimest.

Suurtööstuse toodangu kohta puuduvad andmed, kuid palkade summa, mis iga aasta välja maksetud, näitab kahe viimase aasta jooksul kaunis suurt tõusu tendentsi ja tõuseb käesoleval aastal kindlasti üle paari miljardi marga.

On räägitud päris tõsiselt, et meie peaksime oma suurtööstuse olemasolu küsimust revideerima ja selgeks tegema, kas meie suurtööstusel üldse elujõudu on ja kui mitte, siis juba aegsasti tarvilikke järeldusi teha ja sellelt alalt kodanikke üle viia kindlamale majandusalale, nimelt põllumajandusse. Kuid üle viia 100.000 inimest, see on umbes 25.000—30.000 perekonda, paistab minule kaunis raske olevat. Põllutöölised neid üle viia oleks võimatu. Põllutöölisi on meil üldse 77.000, ja ei või uskuda, et seda arvu võiks veel 30.000 võrra, see on 50% võrra suurendada, kuna masinate tarvituselevõtmisega töölised arv koguni langeda võib. Iseseisvate majandusüksustena neid hulki üle viia, selleks paistab igasugune võimalus puuduvat. Kogu meie maareform, see suur aktsioon, on andnud meile umbes 50.000 uut iseseisvat majapidamisüksust. (M. Martna, stp: Minu teada ainult 30.000!) Õigus, niikaugele ta küll praegu ei ulata, kuid tema lõpuleviimiseni võib sellest aktsioonist kunni 50.000 majapidamisüksust välja tulla. Sellejuures peame silmas pidama, et maareformi järele asunikku hea põllumaa peale üleviimise juures riigil aastas ligi 500 miljonit inventaari ja igasuguste teiste toetuste, laenude ning odava metsa andmise näol välja anda tuleb. Pealegi tuleb neid kulused arvatavasti kümne aasta jooksul kanda, nii et lõpukulud, mis riigil maareformi teostamisel tekivad, võivad ulatada 4—5 miljardini. Kui peaks neid kodanikke kes praegu suurtööstuses tegevad, üle viima iseseisvate üksustena mitte esimese, vaid teise järgu maa peale, soodesse ja rabadesse, kus kultiveerimisi peaks ette võtma, siis tõuseksid need summad kaugelt suuremaks. Nii ei saa maapinna ega kapitaali seisukohalt ette kujutada, et võiksime neid inimesi ühelt alalt teisele ümber paigutada. Tuleb tegutseda jääda vanal alal, ja sellepärast on tarvis silmitseda suurtööstust selles mõttes, kas ta tulevikus mingisuguseid lootusi annab või mitte ja missugused puudused ta juures ilmsiks tulevad.

Ma tahaksin lühidalt puudutada iga üksikut tööstuseharu, sest iga haru erineb teisest sedavõrd, et üldist kirjeldust võimata oleks anda.

Üldrahvalugemise andmete järgi on kõige suurema tähtsusega kehakatte tööstus, millest elatuvad kokku 35.000 kodanikku. See on peajasjalikult käsi- ja väiketööstus. Suurtööstustest kuulub selle alla vast ainult jalanõude tööstus 500 töölisega. Siis tuleb veel juurde umbes 100 töölist mitmesugustest teistest tööstusettevõtetest. (M. Martna, stp: Kas jalanõude tööstus kuulub ka käsitööstuse alla?) Ei, see kuulub ainult suurtööstuse alla. Jalanõude tööstuses ja peale selle veel üksikutes suurtööstustes on kokku ainult 649 töölist, see on 31. augustini k.a. Kuidas saapavabrikud viimasel ajal tegutsenud, näitab nahaainete sisse- ja väljavedu. 1923. aastal veeti meil nahakaupasid sisse 96,5 miljoni eest, 1924. aastal 9,1 miljoni eest ja 1925. aasta 9 kuu jooksul 2,8 miljoni eest. Välja veetud on 1923. aastal 5,5 miljoni eest, 1924. aastal 11,7 miljoni eest. Nii näeme, et saapatööstusel meie majanduses suur osa on. Saapavabrikud on kõigemoodsamalt sisse seatud, uute ajakohaste masinatega varustatud ja selle tõttu võistlusvõimelised. (J. Zimmerman, töer: Naha sissevedu on ka tarvis arvesse võtta!) Muidugi, sest tooresained meie omalt maalt ei saa. Aga tähtis on, kas meie nahka ühes tööjõuga või ilma tööjõuta sisse veame. Turuküsimus saapavabrikutele tulevikus raskusi teha ei tohiks. On ju õige, et meie rahvas ei olnud harjunud vabriku saapaid kandma ja tarvitas kunni senniajani käsitööstuse saapaid. Tuleviku arenemine on tingimata suurtööstuse arvel. Igatahes kodumaa turg, kui saapad hinnapärased ja korralikud, võib kõik saadused tulevikus ära mahutada. Et meie inimestel raske oli esialgu vabriku saabastega harjuda, sellepärast näeme, et esimestel aastatel meie saapavabrikute saadusi ka ei ostitud. (M. Martna, stp: Juba enne sõda tarvitati Riia saadusi!) Mitte maal, ainult linnades. Aga praegu tungivad need tarvitajate ühisuste kaudu ka juba maale. Nii et selles asjas meil praegu suur murranguaeg on tulnud. Koguni linna nõudlikumad inimesed on täiesti rahuldatud meie saapavabrikute saadustega.

Järgmine suurtööstuse ala, mis elatab 29 tuhat inimest, on metallitööstus. Seda tööstust tuleb eriliselt nimetada, sest see on tööstuste haigem koht. Ja kui meie oma suurtööstustest räägime, kerkib silmade ette metallitööstus, eestkärt laevatehased ja tihti ka just teatud laevatehas, mis kogu suurtööstusele tahaks nagu oma märgi peale panna. (M. Martna, stp: Kas see oli 29 tuhat

töölist?) Ei, 29 tuhat inimest, kuna aga kogu metalli-suurtööstuses oli kunni 31. augustini tööl ainult 4.875 töölist. Ja et just sellel tööstusalal kõigerohkem raskusi on olnud, siis vaatleme tööliste arvu liikumist tähendatud tööstuse alal. 1922. ja 1923. aasta vahetusel oli veel 6.900 metallitöölist, 30. septembril 1923. a. ainult 5.600 ja 1924. aastal 30. septembril 5.400 töölist ja käesoleva aasta augustikuul lõpul 4.800 töölist. Nii näeme, et siin tööpoolest järjekindel tagasimineku on. Ja kui seda tagasiminekut analüüeerima hakata, siis näeme, et see peajasjalikult meie laevatehastes sünnib. 2000 töölisest, mis oli laevatehastes 1922/23. a. vahetusel jäi 1700 töölist 1923. aastaks, 1200 — 1924. aastaks, missugune arv ka käesoleva aasta augusti lõpul oli. Laevatehastes on töölistega mindud miinimumini. Peab ütleva, et laevatehastes ei ole kõik tööliselised rauatööstuse peale jäänud.

Kui vaadelda Vene-Balti tehast, siis on 400-st töölisest 200 töölist, keda vabriku juures alaliselt tarvis on kolonii korraldamiseks, tuletõrjeks, veepumpajateks, trammvahi alal jne. Kuna tehas töötab suure üksusena, siis loetakse kõik laevatehase teenijateks, kuid ka tehase likvideerimisel jäävad need inimesed sinna püsima. Peale selle on suuremad tehased püüdnud üle minna teistele aladele ja on hakanud uusi tööharusid otsima. Nii on Vene-Balti tehases üle mindud kõikisugu väikeste valamistöörde peale. Seal tehakse adrasid, kastilaudu jne. Samuti on Dviigatel'is üle mindud teistele aladele, seal tehakse niidipoolisid, akna-raame ja ukseraame väljamaale. Nii on suurem osa töölistest ainult nime järgi metallitöölised, kuid tegelikult puutöölised. Teised alad metallitööstuses on aga sarnased, mis elujõulised ja kus väljavaated ei puudu. Nii on 1751 töölist tegevuses põllutööriistade valmistamises ja parandamisel. Minu arvates peaks sellel alal tulevik olema ja kui seda korraldada, siis peaks see tulevikus laienema, kuna meie töö mitte kallid ei ole, peaks kodumaal põllutööriistade parandamine ja lihtsamate osade valmistamine tuntavalt edenema. Siis annab tööd raudteede ja tänavraudtee liikuva koosseisu parandamine ja valmistamine 1700 töölisega ja lõpuks on 772 töölist sõjariistade jne. töökodades. Need alad annavad kindlat tööd oma töölistele, nii et siin kokkutõmbamist vist olema ei saa. Võib ju olla, et suurtes laevatehastes ümbergrupeerimise või likvideerimise tõttu mõni 100, kunni 1000 töölist võiksid töövõimalused kaotada, aga kaugemale ka kõigehalvemal tööstusalal kokkutõmbamine minna ei saa. Küll on aga sellel tööstusel arenemise mõttes teatavad väljavaated olemas ja sellepärast peame ettevaatlikult ümber käima nende väljaõppinud

töolistega, kes meil metallitööstustes tegutsevad. Meie vähemalt loodame, et põlevkivitööstusest midagi välja kasvada võib. Põlevkivi destilleerimise tööstus oleks ju loomulik tegevusala meie metallitööstusele, sest on loomulik, et kohapeal tehakse igasugused sisseadepidajad, retordid jne. põlevkivi ümbertöötamiseks. Siis valmistab tööstus „Ilmarine“ üle Venemaa kõigeparemaid naftamootoreid. Et temal põlevkivi õli mootorite valmistamine veel kõigeparemini välja arenenud ei ole, ei tähenda midagi, et ta sellega hakkama saab, on kindel ja see on ainult aja küsimus. See tööstus peaks aga just lähemas tulevikus edenema, niipea kui meie jõumootorite tarvitamine hoogu võtab, mis odava kiviõliga käivad.

Kolmas suurem tööstusala, mis annab 23-e tuhandele inimesele töövõimalust, on tekstiiltööstus. See on peaaegselt kõik suur- ja väiketööstus. Siin oli 31. augustil 8177 tööliseid mis tähendab, et umbes 20.000 kodanikku sellest suur- ja väiketööstuse alalt ülespidamist saavad. Töölise arv näeme teatavaid kõikumisi, kuid siiski püsib töölise arv 8000 ümber. Läänud aastal langes see küll 7000 peale, kuid harilikult püsib see arv 8000 ümber.

Kiutööstusel olid alguses omad raskused, mis lasid oletada, et tal üldse väljavaateid ei ole. Meie suur kiutööstus valmistab ainult toorest poolvalmist materjali, nagu mitkali, mis Venemaal pleegiti ja trükiti, samuti valmistab ta kalevit, mis Venemaal mündriteks läks jne. Just sellel poolfabrikaadil ei olnud kohapeal mingisugust turgu. Sel alal on sündinud suurejoonelised ümberkorraldamised. Praegu võime kogu oma toodangu ära pleekida ja ära trükida. Mustrite arv tõuseb ligi tuhandeni, ja saaduste minek ei ole elav mitte ainult kodumaa turul, vaid ka lähemate naabrite juures. Praeguse töölisearvu juures võib tööstus edasi töötada, ilma et tal mingisugust suuremat turgu tarvis oleks. Kuid siiski võib tekkida ka varsti avaram turg, sest Venemaa peab end ükskord liigutama hakkama. Andmed näitavad, et Vene talupoeg viimasel ajal kõigest 10% oma ennesõjaaegsest tarvidusest tekstiil alal kattis, kuid nüüd end pikkamööda katma peab hakkama.

See sünnib muidugi selle järgi, kuidas selle riigi majanduslik ostujõud kasvab, kuidas viljasaak õnnestub jne. Juba praeguse enam-vähem õnnestunud viljasaagi järgi näeme, kuidas nõudmist nende omamaa tööstus kaugelt rahuldada ei suuda. Siin on täiesti ükskõik, kas Venemaa oma tarbed otse meie käest ostab või mujalt, sest üldine turu pinevus langeb selle tõttu igatahes, ning meie saaduste pääs teistele maadele oleks kergem, olgugi et see ka nüüd juba sünnib.

Järgmine tööstusala on puutööstus, mis 9 tuhat inimest elatab. Suurtööstuses on 4500 tööliseid, see tähendab, et umbes pooled neist elavad end suur- ja väiketööstusest. Saeveskites on 2187 tööliseid ja mööbli- ning vineeritööstuses 1744 tööliseid. Siin ei oleks vist midagi juurde lisada ja selle tööstuse elujõu juures ei tohiks kahtlust olla, seda enam, et siin näeme suurt ümberkorraldamist ja suurt intensiivsust just selles, et välja ei veeta metsa enam algkujul, see tähendab tooresainete näol, palkisid, vaid püütakse lõpulikult välja töötada, näiteks: niidipoolideks, kastilaudadeks, krohvimattideks, luuavarteks, ukse- ja aknaraamideks jne. See on alguses. Tulevikus, kui turgudega parem kontakt luuakse, kui väljamaal ehituse depressioon paraneb, ei ole sellel tööstusalal raskusi karta. Muidugi on see aeg möödas, kus puuhinnad hiiglasuured olid, praegused vastavad enam-vähem ennesõjaaegsetele normidele ja suurt teenistust sel tööstusalal enam loota ei ole, kuid korralikuks ja soliidseks tegutsemiseks jääb tal küllalt võimalust.

Edasi on paberitööstus, mis elatab 6430 inimest. See on samuti ainult suur- ja väiketööstus 2360 töölisega. Andmestik näitab, et see tööstus haru end umbes poole võrra kõigemoosamata masinatega varustanud on ja selle läbi poole oma töökvantumist Lääne-Euroopa turule saadab. See ümberkorraldamine kestab edasi, nii et endisest paberitööstusest, mis ainult halba paberit valmistab, hoopis vähe järele on jäänud. Tõsi ju on, et meie selle tööstusharu eest võrdlemisi hoolt kandnud oleme, oleme teda võrdlemisi kaitsenud ning toetanud. Veel hiljuti oli Riigikogu armulikult selle tööstuse vastu, kui seda valitsus ettepanek nõudis. Minu arvates võiks aeg olla, kus neid soodustusi selle tööstuse alal vähendada võime hakata. Mul oli juhus rääkida rahaasjanduse komisjonis, kus väljaveo küsimus arutamisel oli, et paberipuude väljaveo asjas võiksime praegumaksvast keelutollist üle minna mõõdukale kaitsetollile.

Paberitollis küsimust ei ole valitsus arutanud, arvatakse, et selle peale minna tuleb, aga kunas see paras aeg on ja missugusest otsust alata, ei ole veel otsustatud. Arvan, et kõigepealt tuleks tooresainetest alata ning paberipuude väljaveo keelutollilt kaitsetollile üle minna ja alles siis, kui meie näeme, kuidas see tööstuse peale mõjub, otsustada paberitollide küsimust.

Keemia ja teiste sarnaste ainete tööstust vaadeldes näeme meie, et ka siin on meil peaaegselt suur- ja väiketööstus ja sellel alal näeme meie tõusu: 1923. a. oli siin 930 tööliseid, 1924. a. — 1326 ja 1925. a. augustikuu lõpul — 1482. See tõus on sündinud meie tikutööstuse arvel

kus oli 1923. a. 549 töolist, 1924. a. — 915 ja 1925. a. — 1077. See tööstus on täielikult varustatud kõigeuemate masinate ja sisseadeatega, mille tõttu ta võib võistelda kõigeparema väljamaa kaubaga. See tööstus on kui kaudne keemiatööstus suureks abiks keemiatööstusele. Kodumaa turg aga seda tööstust rahuldada ei saa, sellepärast on siin raskuseks asjaolu, et terves maailmas tikutööstuse alal üleproduktioon valitseb ja et üle terve maailma suur võistlus käimas. Üldse võib valmistada meie tikutööstus umbes 300.000.000 topsi, millest kodumaa ära tarvitab 60.000.000, seega ainult $\frac{1}{5}$, kuna $\frac{4}{5}$ tuleb temal väljamaale vedada, kui ta elada tahab. Senni on aga meie üksikud tikutööstused, kes väljamaale sattunud, seal lüüa saanud. Väljamaalased ei ole mitte need, kes üksikult turgudelvõistlevad, vaid nad on süstemaatiliselt võistluseks organiseeritud, ja seal saavad meie tikutöösturid võistluses lüüa, kuna nad üksikult tegutsevad ja tihti koguni üksteise huvide vastu töötavad. Selletõttu on ka seletatavad need raskused, mida nimetatud ühes järgmises arupärimise-ettepanekus Pool'i tikuvabriku kohta. Sarnased asjad võivad ka teiste tikuvabrikutega juhtuda, kui siin midagi selle korraldamiseks ette ei võeta.

Järgmine tööstusharu on meil jookide ja maitseainete tööstus, mis elatab meil 3620 inimest. Vastavas suurtööstuses on töölisi 1190, sellest tubakatööstuses 769 töolist. Tubakatööstus on meil täiesti modern ja ta ainukene raskus on see, et ta suurem on kui siseturg seda vajab. Siiski rahuldab ta meie siseturgu täielikult, andes väärtuslikku kaupa. Kuigi teatav pinevus end siin tunda annab ebavahekorra tõttu sisemise turu tarvidusega, siiski ei ole siin ometi mitte liiga suuri raskusi oodata.

Väiksem tähtsus selles tööstusharus on piirituse- ja õlletööstusel. Raske seisukord on piiritusetööstusel, mis vast hiljuti Vabariigi Valitsuses arutamisel oli. Meie lootused välis- ja siseturgude peale paistavad täiesti lootusetud olevat. (M. Martna, stp: Kuipalju inimesi sellest elab?) Mul ei ole selle kohta andmeid, kuid üldse on vastavatel tööaladel umbes 400 töolist. Kodumaal on aga suur võitlus käimas salamonopooliga. Selle vastu võitlemise küsimuse üle peatan ma teisel kohal eriti, selle vastu võitlemiseks on samme astunud ja astutakse veel. Tõsiasjaks jääb aga see asjaolu, et meil piirituse tarvitamine väheneb ja selle vähenemisega tulevikus veel rehken-dama peab. Kui seal see väike tarvidus ära jagada kõigi nende olemasolevate vabrikute vahel, siis saab igaüks nii vähe, et nende töötamine rahvamajanduslikult täitsa pillamine on. Meie ei tohiks mitte nii mitteproduktiivselt ja mittemajanduslikult piiritust val-

mistada, sest juba praegu maksame meie piiritusele juurde umbes 4 marka kraadi pealt, see teeks 25.000.000° juures 100.000.000 marka juurdemaksu. Minul on ka kahtlus tekkinud, kas ei oleks mitte meie põllumajandusele kasulik, kui meie täitsa loobuksime piiritusetööstusest ja kartulit tarvitaksime ainult jõutoiduna või ekspordiks, sisse veaksime aga odavat väljamaa piiritust, kasutades juurdemaksetavat 100.000.000 mõne põllumajanduse majanduslikult kasuliku haru edendamiseks. Võib olla, et tuleb tulevikus selle peale tõsiselt mõelda ja kui see juurdemaks veel peaks tõusma, siis ei ole siin enam mingit kahtlust, vaid sellest loobumise küsimus näib tõsiasi olevat. Läti on kergemini piiritusehindadele järgi andnud, hinnad on üles läinud ja tagajärg on see, et Läti tarvitab käesoleval aastal väljamaa piiritust.

Siis peab nimetama meie loodusvaradele põhjenevat tööstust, see on meie tsemendi-, lubja- ja kipsitööstus, mis elatab meil 2462 inimest. Ka siin on tegemist ainult suurtööstusega. Tööliste arv kõigub 1000—1300 ümber, selle järgi, kuidas üksikuid suuremaid tellimisi väljamaalt on võimalik olnud saada ja kuidas väljamaal ehitustegevus on. Ka see on tööstus, mis suuri kasusid praeguste konjunktuuride juures ei anna. Võrdlemisi odavat ainet, nagu tsementi, tuleb vedada üle terve maakera Vaikse ookeani saartele, Ameerikasse, Floriidasse, kus elavamat ehitustegevust on märgata, samuti Kreekasse jne. Kui seda odavat kaupa kaugele eksporteerida, siis on loomulik, et see produktsiooni hinna äärmuseni maha surub. Kuid ma arvan, et ei ole põhjust täitsa lootusetu olla, tarvilikul korral on võimalus mõnesuguste soodustustega vastu tulla, näiteks, kas ekspordiks määratud kaupade transiitariifiga vedu raudteel jne. Selle tööstuse positsiooni ei tuleks käest ära anda, vaid väljamaa turgudele edasi tungida.

Samuti paranevad loodetavasti väljavaated meie tuleviku tööstuse juures, millele ühed väga palju lootusi panevad, kuid mille ülehindamist mina kardetavaks pean, s.o. meie murdude ja kaevanduste tööstuses, eestkätt põlevkivi tööstuses. Sellest elatab ennast 6287 inimest. Need on peasjalikult suurtööstused, kus umbes 3000 töolist töötavad. Põlevkivitööstus näitab teatavat kasvamist. 1924. a. töötasid 1000 töolist, 1925. a. — 1700 töolist ja praegu, nagu kuulda, on seal veel tööliste puudus. Teistel aladel võiks arvustuse alla tulla turbatööstus, kus odav küttepuid kardetavaks võistlejaks on. Paremad on väljavaated vosvoriidi tööstuses, ning kuna selle esialgsed kavatsused on võrdlemisi rahuldavaid tagajärgi andnud, siis võib loota, et see tööstus

ka tulevikus kindlasti areneda võib. Võib kindlasti ette öelda, et kui meie mäetööstuse arenemiseks kunstlikke tõkkeid ei tee, siin tööliste arv kasvada võib.

Need oleksid pea tööstusharud meie suurtööstuses.

Mis oleks üldine kokkuvõte meie tööstuse seisukohalt? Praegu, kus kogu Euroopas äärmise tööpuudus ja majanduslik ning tööstuslik depressioon valitseb, on meie tööstus selle raske aja peale vaatamata pidanud ennast ümber varustama, tehniliselt täiendama, uusi sorte valmistama hakkama, uusi turge otsima, ja kõike seda pidi ta tegema puuduliku ja kalli kapitaaliga. Sellepeale vaatamata näeme, et kõik need tööstusharud võrdlemisi elujõulised on ja mitte hävinemisele pühendatud ei ole. Kui meie kõik kokku võtaksime, võiks kartusi olla, et 10% suurtööstusest küsimusmärgi all seisab, see tähendab umbes 3000 töölisel võivad raskused tulla mitmesuguste ümbergrupeerimiste, üksikute harude likvideerimiste juures, kuid ma nimetasin siin teisi tööstusharusid, mis edenemisvõimelised ja kus need 3000 inimest võivad teenistusvõimalusi leida. Teiseks näeme, et kõik tööstusharud, nende raskete aegade peale vaatamata, on suutnud endid ümberkorraldada, tehniliselt varustada. Meie näeme, et turuküsimused lahendamisel või lahendatud juba on, vähemalt selle töötamise amplituudi juures, nagu ta meil praegu on. Samuti võime tähele panna, et tööstuse osa meie rahvamajanduses suurenenud on. Väliskaubanduse andmete juures näeme, et oleme valmisaadusi sisse vedanud 1923. a. — 4½ miljardit; 1924. a. — 2.800.000.000; 1925. a. 9 kuu jooksul — 2.400.000.000. Valmisaadusi välja vedanud 1923. a. — 3.200.000.000; 1924. a. — 4.100.000.000. Käesoleva aasta 9 kuu jooksul — 3.500.000.000, ja kui meie arvame proportsionaalselt, siis on see rohkem, kui läinud aastal. Nii näeme, et meie tööstus on aktiivsemaks muutunud kahel alal. Kõigepealt on ta kodumaa turgu rohkem rahuldama hakanud, nii et valmisaaduste sissevedu väheneb ja teiselt poolt valmisaadusi ikka rohkemal määral välja vedama hakanud.

Ei saa salata, et suurtööstuses puudusi ja raskusi ette tuleb, mis ta arenemisele takistusi teevad ja koguni ta vastu opositsiooni sünnitavad. Kõigepealt, kui vaatame andmeid, siis näeme, et suurtööstus viimaste aastate jooksul puhaskasu andnud ei ole, isegi amortisatsiooni ei ole nende aastate jooksul korralikult arvestada võidud. Meil on see õnnelik seisukord, et sisseseaded ja vanad kapitaalid amortiseeritud olid, samuti vanad võlad odavasti kaetud ja see on meid välja aidanud. Kuid uute tööstusharude loomisel peame igatahes selle asjaolu

peale, kui faktori peale näitama, mis meie väljamaa kapitaali juurdevoolu takistada võib. Igatahes on see üks oluline puudus meie tööstuses. Teiseks ei saa mööda minna ka sellest, milles tööstuse depressioon sisuliselt avaldub, see on meie tööolude ja tööpalkade juurest. Ei saa salata, et depressioon kõigevalusamini otsekohe seal avaldub.

Vaatamata nende puuduste peale arvan mina, et meil ei ole mingisugust äärmist seisukohta tööstuse alal tarvis võtta, ühelt poolt ei ole tarvis võtta seisukohta, et meie peaksime likvideerima oma suurtööstust, et peaksime üle minema teistele tegevusaladele. Kuid teiselt poolt ei tohiks meie ka tööstuse peale nii vaadata, nagu oleks ta tõusuaajajärgul ja nagu võiksime talle igasuguseid nõudmisi ette kirjutada, vaid meie peame seisukorrast aru saama, peame ütleva, et tööstus on elujõuline, et tal on välja-vaateid, kuid tal on praegu ajutised raskused, mis üldiste olude paranemisel üleminevad on. Sellepärast peame meie praegusel raskel ajal mõnes asjas erakorraliselt mõtlema ja üldiselt tunnustatud normidest üksikutel kordadel mitte kinni pidama. Mina olen huvitusega lugenud neid vaidlusi, mis on Riigikogus olnud näiteks tööpäeva pikkuse ja puhkepäevade kohta ja pean ütleva, et seda erakorralist momenti alati alla kriipsutatud ei ole. Võtame näiteks puhkepäevad. Üks keskmise suurusega tööstusharu on välja kalkuleerinud, et kui meie Vene moodi jõulupühi, uut aastat ja kolmekuningapäeva pühitseksime, siis selle läbi selles tööstuses töölisel ainult selle aja jooksul 5 miljonit marka vähem saavad, kui näiteks Prantsuse töölisel oma jõulupühade juures. (Vahelhüüe L. Johanson'i, stp poolt.) Meie võiksime öelda, palju nad selle läbi vähem saavad, et meil üldse tööstusolud halvad on, aga meie peaksime neid põhjusi selgitama. Kuid mina arvan, et kui kapitaalirikas Prantsusmaa siiski loobub mõnedest pühadest, siis meie peaksime ka mõtlema, et kas iga perekonnaisa näiteks kolmandal pühäl heameelega tööd ei teeks selleks, et tal esimesel pühäl natuke rasvasem suutäis laual oleks, ja siis teise mõõdupuuga nende küsimuste juurde üle minema.

Kui meie edasi läheme nende küsimuste juurde, missugused on praeguse valitsuse seisukohad ja juhtmõtted tööstuse alal ja ta tegelikud sammud, siis pean ütleva, et eestkätt just võimalikult püsivate ja kindlate olukordade loomine. Ma pean seda esimeses järjekorras alla kriipsutama, et mitte majanduspoliitilistes küsimustes liiga ei kõigutaks ega kahevahel ei oldaks, ühel korral üleliia ei kaitstaks ja teinekord kõiki tugesid ära ei võetaks ja uuesti raskustesse ei viidaks. Ma peatun kõigepealt tollipoliitika juures. Ma ei saa öelda, et

ma praegusi tollitariife igal juhtumisel heaks kiidan, kuid ma ei ole võimalikuks leidnud tulla otsekohe parandus-ettepanekutega, kuna need tollitariifid alles aasta tagasi maksuma hakanud. Ükski tollimäär ei saa enne aastat oma mõju avaldama hakata, ja kui meie aasta pärast jälle teatud tasakaalu-vahekorrad ümber looksime, kalkulatsiooni murraksime ja kõiksugu uusi hindasid juurde tooksime, siis meie tekitaksime ainult raskusi. Ühte võin ma kindlasti öelda, et meie oma tööstuse kaitsemises tulevikus kaugemale minna ei pruugi, vaid meie edenemine peab sündima pikaldase kaitsetolli või kaitseüsteemi vähendamises. Kuid see peab sündima järjekindlalt ja kooskõlas iga üksiku tööstusharu arenemisega ja ta kandejõuga. Ma vaidleksin ühe asja vastu, mis nüüd moeks on saanud, see on nimelt see aktiivsus, mis Riigikogu komisjonil on tollide küsimuses. Ma saan aru, et puudused silma puutuvad, kuid minu arvates ei ole normaalne, kui Riigikogu komisjon otsekohe valitsuse funktsioonides üles astub, tööstuse kalkulatsiooni hakkab tegema ja otsekohele initsiatiivil siinsamas välja kalkuleerib muudatused ning Riigikogus maksuma paneb. Minu arvates ei ole siis mingisugust vahet endise korra vahel, kui seda ministeeriumi komisjon kaalus ja Vabariigi Valitsus otsekohe maksuma pani. Ut korda soovisime aga näha sarnasena, et kõigepealt kaaluti küsimused läbi spetsialistide poolt, siis Vabariigi Valitsuse poolt, pärast Riigikogu komisjonis ja siis alles võiks seda sanktsioneerida Riigikogu. Kui aga Riigikogu komisjon seda otsekohe teeb, siis on tollide muutmise jälle ühe instantsiga asutuse ülesanne ja mingit vahet endise korraga ei ole. (K. Päts, põl: Monarhistlik printsip.)

Teine asi, millest ma mööda minna ei saa, on maksude küsimus. Ma ei tahaks öelda, et meie maksude absoluutne summa meie tööstuse kandejõule ei vasta, vaid halb on see ebakindlus, millega iga tööstus igal aastal oma maksumus peab kindlaks tegema. Rahaministeeriumis praegu töötatakse välja juriidiliste isikute maksu seaduseelnõu, mis ära kaotab mitmesugused maksud ja viib ühe ühtlase maksu ja sarnased normid sisse, et ilma bilansi ilustamiseta võib julgesti maksustamisele minna. Kuid veel suuremad raskused on tööstuste maksustamisel omavalitsuste poolt. Kui Riigikogu rahaministeeriumi kavale vastu tuleb ühtlase maksueelnõu suhtes, siis võiks parandusi teha ka maksustamises omavalitsuste poolt. Omavalitsused linnades maksustavad tööstust praegu kinnisvara hinna järgi, vaadata selle peale kas tööstus töötab või ei. Maal maksustavad kogukonnad läbikäigu järgi, kusjuures läbikäigud taeva poole vaadates

kindlaks tehakse. Kõik need on niisugused ebamäärased asjaolud. (M. Laarman, põl: Maksuinspektorid teevad seda, need vaatavad üles lakke!) Töösturid kurdavad, et veel halvem on lugu omavalitsuste maksudega. Niipea kui uus maksukorraldus läbi läheks Riigikogus, ühtlane korralik maks juriidilistelt isikutelt, siis arvan mina, et kogukondadele võiks anda õiguse mitte iseseisvalt hinnata maksu, vaid võiks anda teatud koefitsiendi riigi maksust, mida tema oma äranägemise järgi võiks võtta.

Lõpuks ei saa ma veel tähendamata jätta sarnast asjaolu, mis ebamäärast seisukorda eestkätt suurtööstuses edasi hoiab ja üksikuid tööstusi närveerib, see on meie maa võõrandamise küsimuse lahendamine. Meie oleme lõppude-lõpuks maareformi läbi viinud selleks, et riiklikku maatagavara saada ja kui võõrandatud mõisate hulka praeguse maaseaduse teksti juures on sattunud mõned suured tööstused, siis minu arvates peab lihtsalt seda loogiliseks veaks pidama, mida Riigikogu parandama peab.

Teine põhimõte, mis valitsuses olemas, on see, et valitsus peaks võimalikult aktiivsemalt tööstuste organiseerimisest osa võtma ja mitte ootama jääma, et metsik võistlus ise kõik tagajärjed saavutaks.

Siin võib minule vastuvaidlemisi olla, aga minul on kindel arvamine, et vildak on klassiline teooria, see teooria võistlusest, mis kõike pidavat juhtima, millesse nõrgad surra ja milles tugevad võita, mille läbi rahvamajandus kõigevastupidavamaks saada ja kõigeparemaid tagajärgi saavutada. Kuid see teooria meie juures on väga nõrk. Turu puudus on meil sarnane, et ta tihti absoluut ei vasta tööstusele, samuti kapitaali puudus, ja metsikus võistluses võivad võistlevad tööstused sedavõrd kahju saada, et nad kõik oma tegevuskapitaalid ilma jäävad. Lõppude-lõpuks on meil puudus hooisast peremehest. See on vast hoolekande ajast pärit, kus hoolekanded asja ajasid, kus tööd oli tarvis selleks võtta, et töötada ja kus ei vaadatud selle peale, kas tööstus on kahju või kasu saanud. Mina nimetaksin metallitööstust, kus riiklike tellimisi sedavõrd vähe on, et kõikidele metallitööstustele tarvilikult tööd ei saa anda. Igaüks püüdis iga hinna eest oma tööstusele tööd saada, et näidata, vaadake, minu vabrik töötab. Sellepärast võistluspakkumistel tulid sarnased hinnad, mis riigile ametlikult väga kasulikud olid, mis aga tegelikult tellimiste täitjale üksikule tööstusele oma kulusidki ei katnud ja mis vastava tööstuse rohkem ja rohkem umbkotti ajas. Eestkätt meie rauatööstuse alal on valitsus kõige rohkem järele kaalunud ja kavatsusi teinud. Peab ütleva, et kui siin oleks olnud

üks elujõuline ettevõte, üks kapitaalirikas ja osav tööstuseomanik, siis oleks meil kõigil lihtsam olnud, et meie oleksime koondanud kõik tööd sellesse tööstusesse, oleksime teised likvideerinud, et aga vähemalt ühele kindlat tegevusvõimalust muretseda. Kuid valitsusele paistis, et meie raud suurtööstuses niisugust elujõulist üksust ei ole. Eestkätt on raskusi tekkinud ühes suuremas tehases, kus ei olnud kindlat peremeest, kes hoolega asja edasi ajaks. Nagu üldiselt teada on tagajärjed, et see tööstus maksujõuetuks on jäänud ja oksjonile läinud. Kuidas seda tööstust edasi arendada seda ma ei tea. Mina võiksin aga kindlasti öelda, et kui selle tehase pärisomanikud tuleksid, ja kuigi mitte just juriidiliste paragrahvidega, siiski sisuliselt kindlaks teeksid, et nad omanikud on ja et neil raha on selle tööstuse käimapanemiseks, siis võiksid nad igapäev tehase võlgade summa eest tagasi saada, kuid mina kahtlen, kas nad tulevad. Sellepärast tuleb küsimus üles tõsta, kuidas seda tööstust oma jõududega korraldada ja vististi tuleb minu kolleega härra teedeminister teatavate ettepanekutega, et riik ise pankrottijäänud ettevõtet korraldaks lootuses, et riiklik ettevõtte siis elujõulisemaks muutuks, kuna sinna siis kõike riiklikke tellimisi koondada võiks. (E. Veberman, rhsvv: See on metallitööstuse riigistamine!) Mina isiklikult ei ole ühegi riigistamise poolt ja mina ei kardaks ka paragrahve, mis teise tehase juures meil praegu suuri raskusi teevad, kui sinna üks tõeline peremees tuleks, kellele võiks tehase üle anda. Kuid mina kahtlen, et peremees ilmub, kes tehaht meie oludes suudaks või tahaks elujõulisemaks muuta. Teine ala, mida ma juba nimetasin, on tikutööstus, mille arenemine võrdlemisi hädaohtliku kuju saada võiks. Tikutööstuse alal tarvitab siseturg ainult $\frac{1}{5}$ ja ülejäänud osa toodangust on tarvis välisurule viia. Kuidas sünnib praegu tikkude välisurule toimetamine? See sünnib nii, et sõidavad üksikult meie väikeste vabrikute esitajad näiteks Inglismaale, Ameerikasse jne., et seal omi väikeseid kaubapartiisid ära müüa. Ja kui ühel on see korda läinud, siis sõidab teine sellesama agendi juurde ja ütleb, et mina müün neidsamu Eesti tikkusid palju odavamalt. Ja sedaviisi tahetakse võistelda niisuguse vaenlase vastu, kes on organiseeritud üle ilma, ja kes kogu ilma-turu oma käes hoiab. Mina pean peatama selle kavatsuse juures, mida valitsus on ette pannud Riigikogule ja mis Riigikogu komisjonis ilusasti läbi kukkunud on. Ja see on, et kogu tikutööstuses ka nende töösturite hulgas, keda kogu tööstusharu ei huvita ja kes ehk kogu tööstusharu kui niisuguse vaenlased on, siiski teatav solidariteet maksma pannakse meie tiku-

tööstuse huvides. See kavatsus läks sellepärast nurja, et komisjonis tarvitati sõna „sündikaat“. Mõnes vananenud majandusteaduse aabitsas, kus sõna „sündikaat“ ette tulevat, tähendavat see sõna tingimata midagi halba! Minu arvamine on, et meie kapitalistliku korra juures arenemine võib minna ainult sündikaatide poole edasi ja tööstuse plaanirikas korraldamine võib sündida ainult sündikaadi abil. Sündikaadi juures on siiski üks asi tähtis, see on, et valitsus ja ühiskond tema tegevuse üle teatud kontrolli teostada saaksid. Kõige ideaalsemaks tulevikutööstuse korraldamiseks leian mina solidaarse tööstuse sündiseerimist valitsuse ja ühiskonna kontrolli abil. Niisuguse kava on valitsus ette pannud Riigikogule ka tikutööstuse korraldamiseks, ja see oleks olnud huvitav ja uus katse meie tööstuse korraldamisel — kuid, nagu tähendasin, on see komisjonis „sündikaatide“ kartusel läbi kukkunud. Võib olla, kui see kavatsus tikutööstuses häid tagajärgi oleks andnud, siis oleks võinud seda ühe või teise tööstusharu juures samuti tarvitada. Tikutööstuses oli selle kavatsuse tarvilikkus igatahes päevaselge.

Kolmandaks ülesandeks valitsusel on meie tööstussaaduste turu laiendamise küsimus. Turu laiendamise küsimus on meie tööstusel loomulikult olulise tähtsusega. Meie üksikute väikeriikide tööstused on sunnitud, kuna nad ainult omamaa turuga kindlasti rehkendada võivad, mitmeid ja mitmeid, ma nimetaksin koguni tuhandeid sortisid turule tooma, et väikse turuga elada. Sarnane killunemine loomulikult teeb tööstussaadused kalliks, tõstab elukallidust ja loomulikult teeb võimatuks selle tööstusega võistelda, mille suurem kandepind. Teiseks tulevad väikeste riikide juures nähtused ette, et meie paralleel tööstusharused loome. Kui näiteks meie naabril on tööstusharu, mis turupuuduse all kannatab ja ka meid võiks varustada, siis ei lase meie seda teha, vaid ehitame paralleel tööstusharu üles. Lõputagajärg on, et mõlemi maa tööstusharud kängu jäävad. See on meie kapitalivaesuse juures lihtsalt lubamata pillamine.

Tööstussaaduste turu laiendamise küsimus on sellepärast ühenduses meie tolli-uniooni ja majandus-uniooni sõlmimise võimalustega. Meil on teatud eelleping Lätiga sõlmitud, mis piirdub kodumaa saaduste tollivabalt ülepiiri liikumisega. Loomulik oleks, et eelleping teostataks, ja et selles eellepingus ettenähtud tollide ühtlustamine läbi viidaks. Kuid meie naaber Läti on leidnud, et nad, otsekohe öeldes, selle tolliuniooni eellepingu allakirjutamisega natukene sisse kukkunud olevat. Nad ütlevad, et kui meie ei võta kogu majandus-uniooni küsimust laias ulatuses arutamisele

ja kui meie ühtki teoreetilist lahendamist tulevikus ette näha ei taha, siis näevad nad selles meie mittetahtmist üldisest majandusunioonist üldse rääkida, ja sel puhul ei oleks neil tegelikult võimalik eellepingu tingimisi täitma hakata. Sellest ei ütleks nad muidugi ametlikult ära vaid saaksid üksikutes punktides sarnaseid seisukohti võtma, et meie tollide ühtlustamisel üldse kokku ei saa leppida, ega eellepingut tegelikult täitma ei saaks hakata. Nüüd on meie Riigikogu komisjon jäänud vormilikule seisukohale — enne eelleping, siis vaatame, mis edasi saab. Ma arvan, et meie siin vormilisele seisukohale püsima ei tohiks jääda. On õige, meil on diplomaatiline trump käes, ja näiteks Balkanis võiks niisugune lepingu mittepidamine kas või ühe väikse sõja põhjuseks olla, aga sisuliselt me sellega kuhugi edasi ei saa, vaid matame mõneks ajaks majandusuniooni küsimuse maha.

Kui meie sisuliselt selle küsimuse juurde läheme, siis peab ütlema, et majanduslik unioon, kui niisugune, on üldistes joontes tingimata tarvilik, kui meie üldse tahame oma tööstuse paremat arendamist ja kogu rahvamajanduse korraldust paremini läbi viia. Mõlemates riikides hakatakse kapitaali otstarbekohasemalt kasutama, valmistatakse vähemal arvul aga suuremas maastabis artiklid, ei tehta mitte paralleel tööstusharusid, ei raisata ilmaaegu raha uute tööstusharude laiendamise peale. See kõik aitaks kaasa, et tööstuse tegevus otstarbekohasemaks muutuks, et saaduste hinnad langeksid ja selle tõttu ka elukallidus langetaks. Ja kuigi meie kardame, et Tallinna kaubandus selle läbi kaotaks, siis võin öelda, see sünniks ainult siis, kui tuleviku kaubandus Riia kaudu rahvale odavamalt kaupa kätte muretseb, kui praegune kaubandus Tallinna kaudu. Meie ei tohi aga ühtki asutust ega ühtki organisatsiooni üles ehitada, mis ainult üksi meie poliitilistel piiridel põhjeneb, mis aga üldrahvamajanduslikkude ja majanduspoliitika seisukohalt elujõuline ei ole.

Lõpuks peatuksin ainult veel väliskapitaali juurdevoolu soodustamise küsimuse juures. Arvan, et kui valitsusel korda läheks kindlamat alust ja korda tööstuses maksma panna, siis väljamaa kapitaal suuremat usaldust tunneks meie vastu ja suureneks võimalus, et see kapitaal tulla võiks meie olemasolevasse tööstusesse. Ma ei usu aga, et siin võib suurtes joontes kõnelelda olemasolevatest tööstustest, kuhu meil oleks lootust väljamaa kapitaali saada, sellepärast võib kõnelelda ainult ühest tööstusharust, kuhu meil on lootust väljamaa kapitaali saada, see on meie põlevkivitööstus. Meie peame aga selle poole püüdma, et väljamaa kapitaal julgeks siia tulla ja et tal tasuks siia tulla.

Ma juba tähendasin, et meie ei tohi arvata, et meie põlevkivitööstus on päris kullahunnik: siia on tarvis ainult kallale tormata ja puhaskasud aina lendavad, vaid see on väga raske tööstusharu, mille tulutoovus veel täiesti lahendamata on. Ka siin ei saa tähendamata jätta, et valitsusel lahkarvamisi on olnud Riigikogu komisjoniga, nimelt mäeseaduse arutamise juures, mille üksikud paragrahvid tikuvad kuju võtma, mis võiks ainult takistada ja hirmutada väliskapitaali siia tulemast. Minule on komisjonis öeldud, et ma olen pärituult sõitnud ja töösturi tuuled ministeeriumi purjedesse võtnud. Kuid see on täiesti vale arvamine kui öeldakse, et on olemas kindel „tööstur“, kes oma isikliku rahaga sarnase suurtööstuse ettevõtte käima paneb, nagu põlevkivi juures see tarvilik. Meie differentseerunud korra juures ei ole niisugust suurt meest, kes oma isikliku rahaga siin midagi ära teeb. Sarnane ettevõtte finantseeritakse kümnete tuhandete väikeste inimeste kaudu. Meie põlevkivitööstuse aktiivad on väljamaal ja neid ostab iga väike inimene väljamaal 10 shillingi eest tükk. Ja kui siis ilmub mingisugune artikkel väljamaa kirjanduses ja kui seal kirjutatakse, et vaadake ettevõtte asub maal, kus võetakse kõigepealt 10% läbikäigust kontsessioonimaksu siis kui on puhaskasu, sellest 40—50% üldisi makse, ning edasi on selle maa mäeseaduses paragrahv, et kui teie üheks aastaks ettevõtte seisma jätate ajutiste raskuste tõttu, siis võetakse seal kõik ettevõtte varandus riigile. Ja kui siis edasi on teine paragrahv, et kui ettevõtte 50 aastat kontsessiooni lõpuni on korralikult kõik tingimised täitnud ja kõik maksud maksnud, siis tasuks võetakse ikkagi kõik varandus lõpuks riigile. Sarnaste kirjutuste tõttu ei julgeks keegi ka oma 10 shillingit niisugusesse aktsiasse panna — sellepärast peame hoolitsema, et niisuguseid punktisid mäeseadusesse ei satuks. (O. Gustavson, stp: Härra Sepp, need olid ju Vabariigi Valitsuse seisukohad!) Jah, kuid Vabariigi Valitsusi on palju olnud ja seisukohti palju olnud. Mina saan rääkida ainult praeguse valitsuse seisukohast. Meil ei saa olla kahte arvamist, sest meil peab olema täiesti selge, et meie tööstuse kasuks midagi ära tegema peame.

Ma pean vististi lõpetama ja vaevalt oleks midagi ka juurde lisada. Ma vabandan, et ma nii kaua olen Riigikogu liikmeid kinni pidanud ja arvan ühtlasi, et see arupärijaid kindlasti pole rahuldanud ja nad esitavad vististi mittehahulolemise vormeli. Ma arvan, et kui Riigikogu tööstuse seisukohta tõsiselt võtab, praegusel raskel ajal tööstust arendada soovib ja kui ta ka kõiki neid komisjonide seisukohti pooldab, kus valitsuse kavatsused tihti-

peale suurepäraliselt läbi kukkunud on, siis toetan ka mina arupärijaid ja panen ette, et Riigikogu tõesti ühel meelel umbusalduse avaldamist toetaks, sest sel juhtumisel tuleks inimene, kes mõistaks teisi põhimõtteid ette panna, mis sel alal vastuvõetavamad on, ning Riigikogu poolt aktsepteerimist leiaksid. (L. Johanson, stp: Eesti on väike riik ja raske on leida niisugust inimest. — J. Hünerson, põl: Tellige väljamaalt! — J. Luur, krst: Gustavson ja Johanson!) Kui aga Riigikogu siiski lihtsalt pävakorrale üle läheb, ja sellega üldiselt ettekantud sihtjooned heaks kiidab, siis tahaksin loota, et Riigikogu sellest ka vastavad järeldused teeb ja kas üksikutes või üldistes joontes oma komisjonide seisukohti revideerib, tööstuse korraldamisel aktiivselt kaasa aitab ja tööstusele aitab luua paremaid ja kindlmaid töövõimalusi. (L. Johanson, stp: Kõigepealt peab seda valitsus tegema.)

Tööstuse korraldamine ei sünni ega tohi sündida mõne teise majandusala kahjuks või kulul. Tööstuse arenemine oleks aga pandiks meie kogu rahvamajanduse viljakamaks, mitmekesisemaks ja seega vastupidavamaks muutmiseks, töövõimaluste lahendamiseks ja 100.000 kodaniku eluvõimaluste kindlustamiseks nendele inimväärilise ülespidamise võimaluste saavutamiseks.

Juhataja **A. Jürman**: Kodukorra § 92. põhjal palun arupärijaid teatada, kas nad vastusega rahul on.

L. Johanson (stp), kohalt: Vastus oli sarnane, mis ei rahulda. Teen ettepaneku läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul, et täna tarvis ei oleks neid läbirääkimisi katkestada, läbirääkimised võivad pikale venida, sest härra minister on puudutanud oma senni läbikukkunud eelnõusid.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, — seega peetakse läbirääkimisi järgmisel arupärimis-koosolekul.

Kuna Riigikogu on üle kahe tunni töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.45 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 1.05 m.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

8. 26. Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele tööliste palga maksmata jätmise kohta Vene-Balti tehases ja mujal.

Tööliste palgad Sarnaseid juhtumisi ja tehastes on see korduvaks nähtuseks. Nii näiteks Maieri vabrikus, Pohli tikuvabrikus ja Vene-Balti tehases ning väga paljudes vähemates ettevõtetes. Põhjuseks pole mitte see, et tööstuselus valitseb raha- ja krediidi puudus. Tihti on selle nähtuse põhjuseks asjaolu, et töösturitel kasulik on oma käes pidada tööliste palkasid, mille eest neil ei tule protsente maksta. Selle tagajärjel langevad töölised veel suuremasse kitsikusse. Juba isegi madalad palgad on surunud tööliste elu alla, kus neil osaks alatoitlus, viletsus ja tööjõu enneaegne kokkuvarisemine. Kui tööpalgad peale selle veel välja maksmata jäetakse, siis selle läbi raskendatakse tööliste eluvõimalusi veelgi.

Töökaitse-seaduse § 54. järgi tuleb tööliste palk välja maksta harvemalt üks kord kuus, kui tööleping on sõlmitud kauema aja kui ühe kuu peale, ja harvemalt kaks korda kuus, kui tööleping on sõlmitud määramata aja peale, nagu see suuremal hulgal töölistel on. Kui tööline on palgatud teatud kindla töö tegemiseks, välja arvatud tükitöö, siis tuleb temale palk välja maksta tähtaegadel, mis töölepingus ette nähtud, kui aga töölepingus tähtaega ei ole, siis töö lõpetamisel.

§ 55. järgi on töölisel õigus sel korral, kui talle töötasu tähtajaks välja ei makseta, nõuda kohtuteel töölepingu lõpetamist, misjuures peale palga tema kasuks mõistetakse tasu mitte üle kahe kuu palga, kui tööleping tähtajaline ja mitte üle kahe nädala palga, kui leping on tähtajata.

Selle paragrahvi kasutamine on töölistel raske, sest et ta aega ja kulu nõuab, mis tihti üle kaalub väljamõistetava summa.

§ 224. järgi on ka §§ 54 ja 55 määruste rikkumise puhul asja algatamine ja süüdlaste kohtus süüdistamine pandud tööinspektorite, praegu — töökaitse komisсарide peale.

Peakomisjoni poolt 8. dets. 1908. a. (Vene val. sead. ja määr. kogu 1909. a. art. 1007) p. 2 on ette nähtud kord ja juhtumised, kus ja kuidas palga väljamaksmist võib viivitada. Seda võib teha siis, kui tööliste rohkuse ja tasuarvete keerulikkuse ja täpsuse pärast raske

26. Riigikogu liikme allkirjaga on esitatud arupärimine Vabariigi Valitsusele. Arupärimine on paljundatud ja Riigikogu liikmetele kätte saadetud. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Sagedaks on läinud viimasel ajal juhtumised, kus

jäetakse välja maksmata. Arupärimine on paljundatud ja Riigikogu liikmetele kätte saadetud. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

on väljamaksmist tähtajal toimetada ja siiski ainult vastava vabrikuinspektori määramisel ja mitte hiljem kui 20 päeva pärast tähtajast arvates, kui tööleping on sõlmitud pikemaks ajaks kui 1 kuu ja mitte hiljem kui 14 päeva pärast tähtajast arvates, kui tööleping sõlmitud määramata ajaks.

Nagu siit järeldada tuleb, oli juba Vene seadustega töölistele töötasu tähtajaks maksmatajätmine keelatud. Vene seaduse järelvalvel oli küllalt autoriteeti, võimu ja abinõusid, et ka sel alal seadusrikkumise vastu võidelda.

Nüüd, kus sama seadus maksev, ei ole abinõusid sarnaste nähtuste vastu tarvitusele võetud. Seda näitab ka Vene-Balti tehaste lugu. Töölistel on siin saada mitme kuu palgad, kogusummas üle miljoni. Sellejuures on tehasel riigitoid teha (põhjasüvendaja kannud, raudtee aluslapid, liiprinaelad jne.). Nende tööde eest saab tehas riigiasutustelt tasu, ilma et selle juures tagatise võetaks, et töölised saaksid oma töötasu kätte. Siin on aga veel kaugemale mindud. Esmaspäeval, 19. oktoobril on maksetud tehase juhatusel välja Eesti pangast 1.200.000 marka avansina sõjakahjude tasumise arvel. Väljamaksmine sündis selle järgi, kui tehase juhatus ja tööliste esitajad olid palunud seda teha otstarbel, et töölised saaksid oma tasu kätte. Kuid nüüd tõendavad töölised, et nad seda summat oma palkade tasuks pole saanud.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes pöörame Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimistega:

1) Missuguseid abinõusid mõtleb Vabariigi Valitsus tarvitusele võtta selleks, et ära hoida töölistele tööpalga väljamaksmata jätmist?

2) Kas mõtleb Vabariigi Valitsus teha korraldusi, et riigiasutuste tellimisi tehastele andes võetaks tagatise selleks, et töölised oma töötasu tähtajal kätte saaksid?

(Allkirjad) J. Vain, M. Martna, A. Kärner, J. Voiman, A. Ostra-Oinas, A. Vomm, J. Piiskar, A. Metusala, P. Baranin, V. Grigorjev, J. Seljugin, L. Johanson, E. Martinson, A. Jõeäär, R. Penno, M. Neps, A. Porman, P. Schütz, E. Jonas, B. Eilman, J. Tikis, K. Raudsepp, E. Peterson, E. Brock, K. Saavo, J. Solovjev.

29. okt. 1925. a.“)

(L. Johanson, stp: Arupärimine on vastu võetud, kas valitsus tahab sellele vastata.)

Juhataja **A. Jürman**: Valitsus praegu selle arupärimise peale ei vasta.

9. E. Masik'u, E. Veberman'i (Arupärimise ettepaneku tekst:

„1) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et mereasjanduse peavalitsuse juhataja on samal ajal riikliku laevaõidu ameti juhiks ning oma isikliku laevaäri juhiks. Kui on ja kui see tööoludele vastab, kas on seaduste järgi lubatud sarnane mitme ameti pidamine ja kas ei ole see kahjulik mereasjanduse peavalitsuse juhtimisele?

2) Kas vastab tööoludele, et a/l. „Kajak“i“ prahtimisel tänava aasta juuli-augustikuul on laev kasutada antud niisugustel tingimistel, mille järgi reisirik Kemi-Hulli riik on kandnud suuri kahjusid?

Kui vastab, mis kavatses Vabariigi Valitsus, et saadud kahjusid kompenseerida ning tulevikus nende kordumist ära hoida?

3) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et riiklik laevaõidu amet riigile iga aastaga ikka suuremaid puudujääkisid annab ning kas vastab tööoludele, et selle ettevõtte-bilansi järgi, võrreldes praegust bilansi 1. jaanuari 1922. a. bilansiga, riik on saanud suuri kahjusid ning missuguseid nimelt?

Kui vastab, mis kavatses Vabariigi Valitsus teha, et tulevikus ära hoida puudujääkide edasikestmist või isegi suurenemist?

(Allkirjad) E. Masik.
E. Veberman.
M. Neps.“)

E. Masik (põl): Väga austatud Riigikogu liikmed! Kodumaa laevaõidu ja kaubalaevastiku arenemisele on suur tähtsus meie majanduselu ülesehitamisel, sellepärast oleks arusaadav, et meie rahvas ja tema tahtmist teostav valitsus, peaks täpselt jälgima ja kõrvaldama kõiki takistusi ja nähtusi, mis selles ees. Selle nõude täitmisele ei taha vastata mõned asjaolud, mis ilmsiks tulnud meie meriasjanduse ja riikliku kaubalaevastiku valitsemisel.

Meie kaubalaevastiku ja merisõidu valitsemise allub otsekohe meriasjanduse peavalitsusele, kelle ülesanded vastavad endisele „Отдел торгового мореплавания при министерстве торговли и промышленности“, millele lisaks on tulnud veel enne mere-ministeeriumile alluvad sadamate tulitor-nide, farvateeride korraldamise tööd. Ma pean siia veel juurde lisama, et peale nende otsekoheste ülesannete, mis endise aja järgi jäänud meriasjanduse peavalitsuse õlgadele, on veel väga suured ülesanded, mis pandud selle asutuse peale, sadama tehaste, riikliku laevaõidu ja isegi meie sisevete üldvalitse-

misega, ning mis enne selle asutuse alla ei kuulunud. Sellest peaks arusaadav olema, et meriasjanduse peavalitsusel on täita suured ja laialdased ülesanded.

Kuid tutvunedes meie meriasjanduse peavalitsuse juhtimisega, näeme, et peavalitsuse juhataja on samal ajal juba pikemat aega minu teades riikliku laevaäri — laevasõiduameti — juhatajaks ning samal ajal oma isikliku, õigeminim kompanii, laevaäri tegelikuks juhatajaks, kuhu kuuluvad mitmed laevad, nagu a/l. „Nemrak“, p/l. „Tormilind“, mp/l. „Elna“, mp/l. „Sando“ ja teised. Rääkimata sellest, et isegi kuskil erategevuses ei ole lubatud põhimõtte, et üks ja sama isik oleks kahe ühesuguse äri juhtivaks jõuks, peab oletama, et sarnane kolme ameti pidamine — mille iseloom ja huvid pealegi üksteisele risti vastu käivad ning põhimõttelikult täiesti lubamata näivad olevat — meie meriasjanduse valitsemisele vaevalt kasulik oleks ning sellest mitte ainult kaudsel teel kodanikkudele, vaid ka riigile kahjusid järeldada võib.

Vaadeldes meie meriasjanduse üldvalitsemist ja tegevust lähemalt läinud aastate jooksul, siis peab küll ütleva, et siin õige palju on ära tehtud, kuid ühtlasi nähtavale tulnud asjaolud, mis lasevad oletada, et siin kõik asjad täiesti korras ei näi olevat, ja asjaolud, mille juures tunduks nagu teatav sihtjoonte puudumine, või nagu ei oleks inimestel nende küsimustega, mis väga tähtsad, aega küllalt laialdaselt tegemist teha, nagu seda tegelik tarvidus nõuab. Ma ei hakka pikemalt neid asjaolusid ette tooma. Et mereasjanduse peavalitsuse tegevus küllalt laialdane selleks nimetan veel, et 1921. aastast kuni 1925. aastani on selle peavalitsuse kaudu riigi väljaminekud, mis ulatavad üle 1,1 miljardi, seega aastas üle 200 miljoni, mis juba ise näitab, kui võrd laialdase asjaajamisega siin tegemist on ja peaks arusaadav olema, et selle tegevuse juures peaks ühe inimese tööjõud ära kasutatama. Aga nagu tähendasin on meil andmeid olemas, et peavalitsuse juhataja on riikliku laevaäri juhiks, peale selle veel oma eralaevade tegevuse juhtijaks.

Edasi, jälgides meriasjanduse peavalitsuse juhataja kui riikliku laevasõiduameti juhataja tegevust, näeme asjaolusid, mis meie arvates selgitamist nõuavad. Riikliku laevasõiduameti juhatamine allub juba kauemat aega otseteed meriasjanduse peavalitsuse juhatajale, nii et viimane vastutav on selle eest, mis seal sünnib.

Vaadeldes lähemalt laevasõiduameti tegevust ja selle arenemiskäiku nende andmete põhjal, mis meil võimalus käsitada, peame tahtmata otsusele tulema, et selle ettevõttega ei

näi asjad päris korras olevat ning riik suurte kahjudega seotud saab. 1920—1921. aastal kõrge konjunktuuride järeldusel ning osalt selle tõttu, et 1920. aastal ja varemalt laevasõiduameti käsutada rekvireerimise alusel olid mitmed eralaevad, mida ka ärilisel otstarbel kasutati, „Kodumaa“, „Baltonia“, „Kalevi-poeg“, „Vasa“, „Saaremaa“ ja teised, teenis laevasõiduamet õige suuri summasid, nii et 1. jaanuaril 1922. aastal äriseisu bilans oli üle 200 miljoni. Huvitav oleks teada, kuidas vahepeal asjad on kujunenud ja tahaksin heameelega täit üleaadet selle kohta saada, kuidas see tegevus tõesti on arenenud, sest on olemas kuuldusi, mis oletada lasevad, et siin tegemist on väga suurte kahjudega.

Meie ei hakka ka nimetama nähtusi, mis ühenduses laevade korraldamise ja nende hoidmisega, kuid nimetame, et laevad mis laevasõiduametil praegu sõidus, kuuldavasti hakkavad iga aastaga rohkem ja rohkem kahjusid tooma, mille juures ei ole isegi rehkendatud perioodiliste remontidega, mida on tehtud ainult a/l. „Kajak'il“, kuna teised remonti vajavat ning küsitav on, et kui need remondid tehakse, kas siis isegi jätkub ennemkogutud kapitaalidest või peab riik juurde maksma, või jälle laevad vanaraua eest ära müüma, mis võrduks sellele, et on hävinenud terve see suur varandus ning on ära kasutatud ka ennemkogutud tagavarad.

Meil puuduvad andmed, miks selle ettevõtte tegevus on niimoodi kujunenud. Kas on siin süüdi ainult liiga vanad laevad, nagu mitmel puhul seletatud või mõni teine põhjus. Jälgides tegevust viimaste aastate jooksul, kus laevasõiduametit juhib meriasjanduse peavalitsuse juhataja, võime märkida mõned asjaolud, mis tahtmata lasevad heita pilku mõningate põhjuste peale. Selleks nimetan ainult ühe näite käesolevast aastast, nimelt a/l. „Kajak'i“ prahtimist pärast remonti sellel suvel. See laev sai prahtitud laevasõiduameti juhataja poolt veolepingu järele 16. juulist s.a. „lump-summaga“, mille juures veolepingu alusel laev pidi viima metsamaterjaali Hangö-Viiburi või Turku-Kemi piirkonnast Inglismaale ida randa. Prahtija maksab veolepingu alusel laeva eest £ 2.850, saades selle pealt veel tasuks brokerage 5%. Selle prahtimise juures on aga mitmed küsimused, mis näivad olevat arusaamatud ning tuleks selle läbi riigile võrdlemisi suur kahju. Esiteks on arusaamatu, miks prahtitakse laev mitte otse mõne maakleri kaudu või otse kaubaomanikule, vaid isikule, kelles võib tunda inimest, kes on Tallinnas laevaomanikkude ja maaklerite hulgas vähe tuntud. Teiseks paneb imestama suur vahekasu protsent, mis on antud prahtijale, sest on mää-

ratud 5%, see on £ 142.10.0, kuna sarnase suure prahi pealt harilik maakleri protsent on mitte üle $\frac{1}{3}$ 5%, äärmisel juhtumisel $\frac{2}{3}$ 5%-st või keskmiselt $2\frac{1}{2}$ %. Sellega rohkem vähemalt £ 71.5.0, see on ca 130.000 mk. Pean ütleva, et selle lapingu järgi laev renti oleks antud Time Charteri peale. Edasi puutub silma, et lepingus on ette nähtud, et laev võib laadida kas Kotka-Viiburi raionis või Botnia lahe põhjapoolses sosis, saades aga sama prahi hinna. Kui vaadelda prahi seisukorda sel ajal, siis näeme, et sel ajal on Kemist, kus laeva tegelikult laeti Hulli, kuhu laev läks, prahi hinnaks 47/6. Et aga veolepingu järgi praht oli kindlaks määratud £ 2.850 ehk standardi peale ümber arvates umbes 34/7. Et aga tolle aegne turuhind oli nagu nimetasin 42—47/6, siis, kui kalkuleerida isegi ainult 42 shillingiga, oleks pidanud kogu praht olema, rekendades, et „Kajak“ laeb 1650 standarti, £ 3465. Et aga, nagu nägime, lepingu järgi praht oli ainult £ 2.850, siis oleks vahe tervelt £ 615, millele juurde lisades ülemäära suure vahe-tasu saame summa kunni £ 675 ehk 1.225.000 marka.

Meil puuduvad võimalused nende kalku-latsioonide täpsust peensusteni tõestada, selle-pärast et meil neid olemas ei olnud, aga kuigi meile mõned asjaolud tundmata, näitab see ainuke näide valgust heitvat selle peale, miks meie laevasõiduameti laevad töötavad puudu-jääkidega. Asi on seda rohkem iseloomustav, et sarnast prahtimise viisi laevasõiduameti juhataja ka enamalt olevat praktiseerinud, mis seda rohkem arusaamatum näib olevat, et laevasõiduametil ise võrdlemisi suur büroo, kes võiks ja peaks prahtida võima otseteed. Kas ei ole siin jälle tegemist laevasõiduameti juhataja ülekoormatusega. Mina ei hakka siin teisi asju ette kandma, sest meie loodame, et valitsus seda teeb, et küsimustele vastust saada. Kõige selle järelduusel oleks meil au esitada Vabariigi Valitsusele järgmisi küsimisi:

1) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et mereasjanduse peavalitsuse juhataja on samal ajal riikliku laevasõiduameti juhiks ning oma isikliku laevaäri juhiks?

Kui on ja kui see tööoludele vastab, kas on seaduste järgi lubatud sarnane mitme ameti pidamine ja kas ei ole see kahjulik mere-asjanduse peavalitsuse juhtimisel?

2) Kas vastab tööoludele, et aurulaev „Kajak“ prahtimisel tänavu aasta juuli-augustikuul on laev kasutada antud niisugustel tingimistel, mille järele reisil Kemist-Hulli riik on kandnud suuri kahjusid?

Kui vastab, mis kavatseb Vabariigi Valit-sus, et saadud kahjusid kompenseerida ning tulevikus nende kordumist ära hoida?

3) Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et riiklik laevasõiduamet riigile iga aastaga ikka suuremaid puudujääkisid annab ning kas vas-tab tööoludele, et selle ettevõtte bilansi järgi, võrreldes praegust bilansi 1. jaanuari 1922. a. bilansiga, riik on saanud suuri kahjusid ning missuguseid nimelt?

Kui vastab, mis kavatseb Vabariigi Valit-sus teha, et tulevikus ära hoida puudujääkide edasikestmist või isegi suurenemist?

Lõpuks pean tähendama, et kandes Vaba-riigi Valitsusele ette ülevaltoodud küsimisi rõhutame, et meil ei ole vähematki tahtmist kedagi isiklikult süüdistada ja peame alla kriipsutama, et meie kerge südamega ei esi-nenud Vabariigi Valitsuse ees käesoleva aru-pärimisega. Kuid mõned asjaolud ja nähtu-sed, mille peale juba varemalt on ametasutustes tähelpanu juhitud, ilma et oleks soovitud taga-järgi saadud, sundisid meid tarvitama viimast teed, kandes ette arupärimist Vabariigi Valit-susele selguse saamiseks. Sellejuures oleme eiriti arvesse võtnud seda suurt tähendust, mis on laevasõidul kodumaale, meie majandus-elule. Loodame, et arupärimine ja sellele antav Vabariigi Valitsuse vastus ning sammud aita-vad ja suudavad lahendada seda õhkkonda, mis kodumaa majanduselu arendamisele ainult kasuks oleks.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetavad 29 Riigi-kogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

Teedeminister **K. Virma:** Lugupee-tud Riigikogu liikmed! Arupärimise põh-jendaja rkl. Masik ei toonud arupärimise põh-jendamisel uusi andmeid juurde, peale nende, mis juba paljundatult olid varem kätte saade-tud ja sellepärast on mul võimalik nende küsi-miste peale kohe vastata. Esimene küsimine arupärimises on järgmine: „Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et mereasjanduse peavalit-suse juhataja on samal ajal riikliku laevasõidu-ameti juhiks ning oma isikliku laevaäri juhiks?“ Selle peale võin vastata, et valitsusel see asi teada on ja pealegi juba ammu. Valitsus on mitu korda seda küsimust juriidiliselt kaalu-nud ja selgitanud, kas see peaks takistama kap-ten Tiideman'i olla mereasjanduse peavalitsuse juhataja ja ka ühtlasi laevasõiduameti juhataja kohustetäitja, missugune amet tema peale pandi juba eelmise valitsuse ajal. Valitsus on leidnud, et siin vastolu seadusega ei ole. Kuidas sellega lähemalt on, selle juurde tulen tagasi järgmise küsimise peale vastamisel. Järelikult ei tarvitse esimese küsimise teine lõige praegu lõpulikult vastamisele tulla.

Teine küsimine on järgmine: „Kas vastab tööoludele, et aurulaev „Kajak“i“ prahtimisel tänava aasta juuli-augustikuul on laev kasutada antud niisugustel tingimistel, mille järele reisil Kemist-Hulli riik on kandnud suuri kahjusid?“

Selle osa arupärimise põhjendamisel ütles rkl. härra Masik, niipalju kui mina kuulsin, et temal puuduvad täpsed andmed ja ta oma ettekanded nende andmete põhjal teinud, mis tal käepärast on. Mina lasin omale anda väljavõtte raamatutest tähendatud laeva prahtimise kohta ja selle väljavõtte järgi on näha, et töö eest laeva laadimisel Kemist-Hulli on sisse tulnud laevasõiduametile £ 3554. Järelikult on need andmed, mis härra Masik ette kandis, palju vähemad, kui tegelikult on sisse tulnud. Kulused tähendatud laeval on olnud £ 2618, nõnda et kasu on järele jäänud £ 935 arvatava kahju asemel. Kui arvame kapitaali amortisatsiooni 6%, siis teeks see selle töö juures £ 279, kui laeva kinnitamise kapitaaliks arvaksime 10%, siis teeks see £ 465 ja sellega jääks puhaskasu arvele £ 241. Peale selle palusin mina veel asjatundjate seletust, kui ka nende arvamist selles küsimuses ja vastuse saatsid kirjalikult härrad kapten Treilman ja Klaar. Nende härrade arvamine on, et praegusel ajal oleks vaevalt kasulikumalt võimalik olnud seda äri teostada. Sellejuures pean tähendama, et selle küsimusega kaasas on käinud mingisugune kõrvalnähtus, mis minu poolt juurdlemisel on ja sellepärast ei pea mina võimalikuks ega tarvilikuks seda siin praegu käsitada. Ütlen aga, et see ei puutu mereasjanduse peavalitsuse juhatajasse kapten Tiideman'isse.

Kolmas küsimine on järgmine: „Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et riiklik laevasõidumet riigile iga aastaga ikka suuremaid puudujääkisid annab ning kas vastab tööoludele, et selle ettevõtte bilansi järele jne.“ Ma ei hakka kõike ette lugema. Siin tarvitan juhust, et Riigikogu ees esineda palvega, millega mitu korda rahaasjanduse komisjonis esinenud olen, nimelt, et Riigikogu rahaasjanduse komisjonis ja selle alamkomisjonis laevasõidumeti põhimääruste kohta kiires korras seisukoht võetaks. Ma paluksin isegi Riigikogu, et ta kas või käesoleva arupärimise lahendamise puhul rahaasjanduse komisjonile tähtpäeva määraks laevasõidumeti põhimääruste esitamiseks. Ma teatasin rahaasjanduse komisjonis, et valitsus asub seisukohal, et kas antagu põhimäärused laevasõidumetile, mille alusel võiks see äri korralikult töötada või jälle lükatagu need põhimäärused tagasi, mis oleks valitsusele juhtnööriks, et see asutus peab likvideeritama. Seda aga mingil põhjusel ei tehta. Kui nüüd praeguse arupärimise

põhjendajad härrad Masik, Veberman ja Neps selle küsimusega tulevad, siis on minule eriti arusaamatu, mikspärast need kaks esimest algatajat niisuguse küsimusega on tulnud. (M. Martna, stp: Mikspärast mitte härra Neps?) Ma ütlen seda kohe, mikspärast see minule nii paistab. Teatavasti on rkl. Masik esinenud teatud kirjatükkidega väljaspool. Tema on laevasõidumeti põhimääruste läbi vaatamise komisjoni koosolekule kutsutud eksperdina selles küsimuses, järelikult peaksid temal kõik need andmed teada olema, mis sellesse küsimusesse puutuvad ja mis seda komisjoni võiksid huvitada. Minul on ka täiesti arusaamatu, et härra Veberman, kui selle alamkomisjonis liige, neid andmeid ei tea. Need andmed on komisjonis kõik olemas ja tuleb küsida mikspärast tullakse neid andmeid Riigikogu koosolekul saada? Kas siis Riigikogu tõesti on nende andmete andmiseks kõige otstarbekohasem koht? Kuna Riigikogu on otsustanud selle küsimuse anda komisjoni, ja komisjon asja on andnud alamkomisjonis kätte, siis peaks asi enne seal ette valmistatama, kui küsimust Riigikogu koosolekul arutada. Rkl. Masik'u kirjutuste ja seletuste järgi võiks nii aru saada, et härra Masik'ust saab laevasõidumeti hauakaevaja. Tema asub seisukohal, et laevasõidumet tuleb ära kaotada. Sedasama arvab ka härra Veberman. Kuidas aga Saaremaa president selle kompanii hulka on sattunud, on selgusetu. (Naer.) Mina arvan, et neid asju ei tarvitseks siin nii pikalt ette kandma hakata, kuna küsimus iseenesest vastavas komisjonis arutamisel on. Ei ole vajadust praegu Riigikogus üksikasju ette tooma hakata. Need andmed on kõik komisjoni antud ja komisjonil jääb järele ainult neid läbi arutada. Minule tundub, et nende küsimistega, mis arupärimise esimese ja teise punkti all sissejuhatustena ette toodud, on tahatud erilist tõuget anda kolmandale küsimisele. Kolmas küsimine tahab kogu asjale erilist värvi anda. Mina julgen veel kord paluda, et Riigikogu kohustaks rahaasjanduse komisjoni laevasõidumeti asja kiires korras selgitama.

Kapt. Tiideman on selle aja jooksul, mis mina minister olen olnud, mitu korda palvega esinenud, et teda vabastataks laevasõidumeti juhataja kohuste täitmisest. Mina ei ole saanud seda teha sellepärast, et teised inimesed, kellele sellekohase ettepaneku olen teinud, ära ütlevad, põhjendades sellega, et teie lasete meid kahe, kolme kuu pärast jälle lahti, sest rahaasjanduse komisjonis on laevasõidumeti likvideerimise küsimus kaalumisel. Pean ütleva, et tõesti see asi teeb selle koha vastuvõtmise võimatuks. Mina usun, et kapten Tiideman

kellel oma varandused, oma laevad, on tõesti heas tahtmises nii mitu aastat mereasjanduse peavalitsuse juhataja olnud. Selle kohta võib ju kes tahab kahtlaseid juttusid rääkida, kuid seda ei saa keegi öelda, et kapten Tiideman'il niisugusel puhul kerge oleks ametis püsida. Pean teatama, et täna hommikul on minule kapten Tiideman'i poolt kiri esitatud, milles palub, et Vabariigi Valitsus teda ametist vabastaks. See küsimus on muidugi Vabariigi Valitsuse otsustada, sest Vabariigi Valitsus on ta ametisse määranud. Ehk küll nende suurte küsimuste lahendamiseks, mida rkl. Masik alla kriipsutab, tuleb midagi teha, kuid lõppudelõpuks ei leidu meil enam inimesi, kes seda teostaksid, sest igapäev peale heidetakse halba varju. Vaadake, kui teie tulete Riigikogu kõnetooli ja ütlete, et „Kajak“ on kahju saanud, kuid täpseid andmeid selle kohta ette tuua ei ole, siis on see küsimuse natukene kergesti käsitlemine. Enne peaksid olema täpsed kalkulasioonid käes ja siis alles võib tulla ütleva, et on kahju saadud ja tegelased toimivad halvasti. Nagu ütlesin, on selle asja juures teatav varjund olemas, mis selgitamisel ja mida mina ei või praegu siin ette tuua. Kuid arvan, et Riigikogu liikmed aitavad riigi aparati sellega, kui vastavale ülemusele teada annavad, et seal ja seal sünnib ekslikke asju. See oleks minu arust õigem tee riigi asjaajamist parandada. Kahjuks ei saa ma sellest muljest lahti, et küsimuse kolmandas punktis peaohk seisab mitte andmete saamise nõutamises, vaid mõju avaldamiseks, et laevasõidumeti kiiremini likvideeritaks. Ütlesin juba, et ma ei taha üksikasjalisi andmeid siin käsitada, loodan, et need komisjonil kõik teada on ja mis teada ei ole, võib teada saada. Ma puudutaksin küsimust ainult ühes osas, nimelt selles, mis puutub kahju saamisesse. Siin toodi ette, et riigi käes olevatel rannasõidu liinidel on seisukord kõige halvem ja et seal kahju saadakse. Kuid mina küsin, kas on need ainukesed liinid, mis kahju toovad? Mul on praegu käepärast kolm palvekirja, kus palutakse toetust laevasõiduliinidele. „Küttevedu“ palub toetust ja ütleb, et ta on kahju saanud 1924. aastal 3.193.000 marka. Balti päästeselts palub abi ja teatab, et ta on 1924. aastal kahju saanud 4.431.000 marka. Kolmas palvekirja on Hans Diedrich Schmidt'ilt Pärnust — soovib abi ja ütleb, et ta on 1924. aastal kahju saanud 6.892.000 marka. Kui nüüd rkl. härra Masik tuleb ja ütleb, et kuidas lugu on nende riigilaevadega, palju nad kasu saavad, siis on muidugi raske selle peale vastata, kuid võib vastu küsida, mikspärast nad peavad tingimata kasu saama, kui kõigile teistele riik toetust peab andma? Teatavasti on ju seisukord niisugune, et tahetakse neid laevu, mis

senni riigi käes olid, nüüd teatud kombinatsiooni kaudu eraasutuste kätte kasutamiseks anda, aga peale laevade ka veel toetust saada laevaliinidele.

Nagu andmed näitavad oli 1922. a. laevasõidumeti käes 35 laeva ja 1925. a. ainult 11 laeva. Kui meie nüüd nende laevade hinda bilansis võrdleme, siis on loodetavasti kõigile arusaadavad need vahed, mis härra Masik ette tõi. Kui meie turuhindasid laevavedude eest võrdleme, võttes jällegi 1922. a. ja 1925. a. hinnad, siis peaks härra Masik'ule kui asjatundjale sel alal kindlasti teada olema, et meil 1925. a. hinnad laevavedude eest palju väiksemad on, kui 1922. a. olid.

Ma lõpetan oma vastamise sellega, et kordan ja tungivalt palun, et laevasõidumeti põhimääruste kohta Riigikogu kõige kiiremas korras seisukoha võtaks. Võib olla, selgub siis, mis meie peame tegema, kas asutuse likvideerima või selle kindlale ärilisele alusele seadma. Siis võiksid ka need inimesed, kes selle töö juurde tahaksid tulla, ennast selleks reserveerida. Niisuguses seisukorras asi edasi kesta ei või. Kui komisjon selles asjas edasi ei saa, siis võiks Riigikogu asja kiirustamiseks komisjonile tähtaja määrata.

Juhataja **A. Jürman**: Kodukorra § 92. põhjal palun arupärijaid teatada, kas nad on vastusega rahuldatud?

E. Masik (põl), kohalt: Arupärijad ei ole vähemaltki rahuldatud. Panen ette läbirääkimisi pidada järgmisel arupärimis-koosolekul.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

10. Komisjoni- ja vahe- talituskontorite kautsjonimäärade seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**: Silmas pidades, et redaktsiooni komisjon käesolevas seaduses on võtnud parandusena ühe sõna, mille vastu kohtuminister Riigikogus on vaieldnud, teen ma ettepaneku, käesolev päevakorra-punkt täna päevakorrast ära jätta ja hommehommikuse Riigikogu koosoleku päevakorda võtta, et kohtuminister saaks oma seisukohta Riigikogus veel kord kaitsta.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

11. Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni-komis-

joni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Rahukogude kohtupristavite arvu suurendamise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul ilma muudatusteta.

12. Kodakondsusesse astumise sooviavalduste pealt võetava maksu seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**: Silmas pidades, et käesolevas seaduses sama sõna kordub, kui komisjoni- ja vahetalituskontorite kautsjonimäärade seaduses, teen

ettepaneku ka see seadus päevakorrast välja jätta, selle arutamist edasi lükates hommehommikuse koosolekuni.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

13. Õpetajate seminaaride seaduse täiendamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** (loeb): „Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Õpetajate seminaaride seaduse täiendamise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkirjas: muutmise, p. o. täiendamise.“

Redaktsiooni komisjon leidis, et käesoleva märkuse sissevõtmine seminaaride seadusesse ei muuda maksvat seadust, vaid ainult täiendab seda, ja sellest välja minnes arvati paremaks võtta pealkirjas mitte muutmise, vaid täiendamise seadus.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on parandus 1. vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

„2. Algas vastu võtta järgmiselt: Riigikogu poolt 16. oktoobril 1923. a. vastuvõetud õpetajate seminaaride seaduse § 4 („Riigi Teataja“ nr. 123—1923. a.) täiendatakse järgmise märkusega:

Märkus: Edaspidise reformeerimise jne.“

Paljundamisel on käesolevast parandusettepanekust välja jäänud 2 sõna, nimelt „§ 4.“ Teen ettepaneku võtta pärast sõnu „vastuvõetud õpetajate seminaaride seaduse“ sõnad „§ 4“ ja siis edasi klamber.

Juhataja **A. Jürman**: Asun redaktsiooni komisjoni ettepaneku hääletamisele ühes aruandja poolt tehtud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

14. Tööstusliku tööseaduse muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Tööstusliku tööseaduse muutmise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 55¹ esimene rida: nõuab § 55. korras, p. o. nõuab käesoleva seaduse § 55. korras.

2. Sealsamas, viies rida: mis palgamaksimise tähtajast hiljem sünnib, p. o. mis palgamaksimisega üle tähtaja viivitatud.

15. Üldise raudtee seaduse §§ 23—26 muutmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**: Et käesolevas parandusettepanekus samuti kordub sõna „tühjub“, teen ettepaneku

käesolev päevakorrapunkt arutamisel ära võtta kunni hommehommikuse koosolekuni.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

16. Pedja jaama maa-ala laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu parandus 1.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Pedja jaama maa-ala laiendamiseks maa sundvõõrandamise seaduse“ lõplik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1 kolmas rida: pinnasuurusega kunni 1000 mtr², p. o. 1600 ruutmeetrilise pinnasuurusega.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

2. § 2: Võõrandatud maa eest makstakse, p. o. sundvõõrandatud maa eest tasutakse.

M. Laarman (põl): Mulle paistab, et ettepanud parandus mitte parandus ei ole, vaid redaktsiooni hoopis halvemaks tegemine. § 2. endises redaktsioonis algab nõnda: „Võõrandatud maa eest maksetakse sennisele omanikule tasu.“ Uus redaktsioon aga ütleb, et „võõrandatud maa eest tasutakse omanikule tasu.“ Minu arvates juba keele parema kõla pärast ei tohiks öelda, et „tasutakse tasu“, vaid peaks ütlema „maksetakse tasu“.

Juhataja **A. Jürman**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **O. Gustavson**: Siin on tegemist paljundamise veaga. Parandus-ettepaneku järgi tuleks tõesti lugeda „sundvõõrandatud maa eest tasutakse tasu“, aga endastmõistetav on, et sõna „tasu“ peab välja langema.

Juhataja **A. Jürman**: Komisjoni aruandja on ettepaneku teinud sõna „tasu“ välja jätta. (K. Ipsberg, põl: Kas ei tule segadust?)

Aruandja **O. Gustavson**: Siin on, nagu seminaaride seaduse juureski, tegemist sellega, et algkirjas kustutatud sõna „tasu“ on paljundamisel kogemata sisse jäetud. Mul on praegu käes algparandusettepanek, kus sõna „tasu“ on kustutatud.

Juhataja **A. Jürman**: Seega on selgitatud, et sõna „tasu“ on ka redaktsiooni komisjoni poolt maha tõmmatud. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on parandus 2 vastu võetud.

Aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu parandus 3.

3. § 3: Kohe peale käesoleva seaduse maksmahakkamist, p. o. kohe pärast käesoleva seaduse jne.“

Juhataja **A. Jürman**: Arutamisele tuleb kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — I lugemisel. Sõna on maa-komisjoni aruandjal rkl. Vain'il. (Hüüded: Lõpetada!) Ma kuulen hüüdeid, et koosolekut soovitakse lõpetada. Kas sõna ei soovita? Sõna on rkl. Vain'il.

J. Vain (stp): Ei ole siiski asjale kahjulik, kui meie käesoleva seaduse I lugemisega täna algaksime, sest see määraks järjekorra ära, kuhu järgmisel koosolekul seaduseelnõu päevakorras asetada. Pealegi ei ole kell veel 2 ja koosoleku esimene pool kestis üle kahe tunni. Teine pool koosolekut on ainult üks tund kestnud.

Juhataja **A. Jürman**: Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 20 häält, vastu 16 — seega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

